

Dražen Derado*

UDK 332.143:334.012.61(497.5)

JEL Classification L25, R58

Prethodno priopćenje

INSTITUCIONALNI UVJETI INTERNACIONALIZACIJE MALIH I SREDNJIH PODUZEĆA: SLUČAJ SPLITSKO-DALMATINSKE ŽUPANIJE**

Suvremene tendencije na međunarodnome tržištu, primarno određene dinamičnim tehnološkim napretkom i novim potrošačkim preferencijama, otvaraju nove mogućnosti internacionalizacije poslovanja malih i srednjih poduzeća. U uvjetima globalizacije i rastućega ekonomskoga integriranja, taj trend postaje neizbježan i zahtijeva odgovarajuće mjere ekonomske politike radi maksimizacije pozitivnih netoučinaka. Polazeći od teorijskih i empirijskih spoznaja o razvojnim ograničenjima malih i srednjih poduzeća, i prepreka njihovoj uspješnoj integraciji na međunarodno tržište, autor u ovome radu, na primjeru Splitsko-dalmatinske županije objašnjava uvjete internacionalizacije regionalnoga gospodarstva i ukazuje na važnost kvalitetne poduzetničke infrastrukture, koja je u ranoj fazi internacionalizacije primarno usmjerena na stvaranje uvjeta za gospodarski rast i razvitak, a tek u kasnijoj fazi na jačanje međunarodnih konkurentskih pozicija maloga gospodarstva.

Ključne riječi: mala i srednja poduzeća, međunarodna trgovina, komparativne prednosti (RCA), regionalna ekonomija, Hrvatska

* D. Derado, izvanredni profesor na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Splitu. (e-mail: dderado@efst.hr). Prvobitna verzija rada u uredništvo je primljena 4. 6. 2010., a definitivna 2. 3. 2011. Autor zahvaljuje recenzentima na korisnim sugestijama za unapređenje rada

** Ovaj je rad rezultat istraživanja na projektu 'Nove ekonomske elite, institucije i prostor na ovisnost strategija razvitka' (broj 194-1941535-1506), koji je financiralo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH

Uvod

Razvitak malih i srednjih poduzeća (MSP) uvjetovan je mnogim faktorima - poput strukturnih i institucionalnih promjena. Danas rastuće vertikalno razdvajanje proizvodnje omogućuje i malim poduzećima profitabilno poslovanje ako primjene specijalizaciju u proizvodnji segmenata, umjesto kao prije, kompletnih proizvoda (Menghinello, 2009.; Tattara, 2009.). Čak je štoviše, uloga MSP u uvjetima dinamičnoga tehnološkoga razvitka veoma važna i za konkurentnost velikih proizvodnih sustava, a to zato što su mala poduzeća organizacijski fleksibilnija i jer bolje odgovaraju dinamičnim tržišnim promjenama. To daje segmentu maloga gospodarstva dodatni potencijal za doprinos ukupnom gospodarskom restrukturiranju kao preduvjetu njegove uspješne internacionalizacije (Wennekers i sur., 2005.). Sa druge strane, s ovim se promjenama podudaraju i dinamične potrošačke preferencije određene rastućim životnim standardom. Protekla dva desetljeća obilježile su promjene u brojnim svjetskim ekonomijama – tranzicijskim i razvijenim ekonomijama, pojava ‘azijskih tigrova’, i snažan rast novih ekonomija tzv. *BRIC*-zemalja (Brazil, Rusija, Indija i Kina). Te promjene nisu protekle bez značajnih posljedica za gospodarski razvitak i na regionalnoj razini na kojoj poduzetničke aktivnosti, utjelovljene u potencijalima maloga gospodarstva i privatne inicijative, imaju značajnu ulogu. U takvim su uvjetima i mala poduzeća sve izloženija oštroj međunarodnoj konkurenciji i kompleksnim uvjetima internacionalizacije poslovanja, kako u proizvodnom, tako sve više i u rastućem uslužnom sektoru (Jansson i Sandberg, 2008.; Saarenketo i sur., 2008.; Cabrol i Nlemvo, 2009.).

Polazeći od hipoteze da je nizak stupanj internacionalizacije gospodarstva u suvremenim uvjetima globalizacije i ekonomske liberalizacije dijelom posljedica i nedovoljno razvijene institucionalne podrške i poduzetničke klime, cilj je rada istražiti stupanj internacionaliziranosti gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije s osvrtom na ostvarenu razinu razvijenosti institucionalne infrastrukture kao preduvjeta gospodarskoga rasta i razvitka. Zbog regionalnoga fokusa istraživanja i prevladavajućih obilježja gospodarske strukture Županije, rad je ponajprije usredotočen na segment maloga gospodarstva, uz pretpostavku zadanih ekonomskih i institucionalnih uvjeta na makroekonomskoj razini. Svrha je rada ukazati na složene uvjete još uvijek nedovoljno istražene problematike internacionalizacije poslovanja malih i srednjih poduzeća, a na osnovi toga i na potrebu za specifičnim mjerama potpore njihovome poslovanju na regionalnoj razini.

U prvome se dijelu rada daje uvid u najznačajnija teorijska stajališta internacionalizacije malih i srednjih poduzeća, što uključuje analizu makroekonomskih uvjeta i njihov utjecaj na oblike i strategije internacionalizacije, jednako kao i prikaz barijera s kojima se MSP susreću prilikom izlaska na međunarodno tržište.

Drugi dio sadrži analizu gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije (SDŽ) s posebnim osvrtom na ulogu i značenje maloga gospodarstva i na ocjenu stupnja njegove internacionalizacije. U ovome je dijelu učinjena i analiza komparativnih prednosti. Prikaz stanja poduzetničke (institucionalne) infrastrukture i razvojnih programa koji se na razini SDŽ provode radi poticanja razvitka lokalnoga gospodarstva, a posebno internacionalizacije malih i srednjih poduzeća, sadržan je u trećem dijelu rada. Posljedice i zaključna razmatranja slijede u posljednjem dijelu.

1. Teorijski aspekti internacionalizacije malih i srednjih poduzeća

1.1. Oblici i načini internacionalizacije maloga gospodarstva

Međunarodna trgovina i međunarodno kretanje kapitala (FDI) najznačajniji su oblici internacionalizacije poslovanja MSP. Ona se najčešće realizira pozitivnim 'učincima prelijevanja' koji potječu od velikih lokalnih poduzeća već prije uključenih u međunarodne poslovne transakcije u obliku veće dostupnosti poslovnih informacija, boljega poznavanja uvjeta potražnje i regulative na stranim tržištima.

Ipak, za razliku od FDI, koje redovito potječu od multinacionalnih poduzeća (MNP), međunarodna trgovina jače utječe na internacionalizaciju malih i srednjih poduzeća. Prije uspostavljeni trgovinski tijekovi snažnije utječu na izvoznu orijentaciju poduzeća iz segmenta maloga gospodarstva zbog potrebnih manjih ulaganja i manje rizičnosti posla, ali i zbog razlika (organizacijskih, financijskih, razvojnih) u odnosu na multinacionalna poduzeća (De Clercq i sur., 2008.). Stoga je, međunarodna trgovina najčešće korišten oblik internacionalizacije MSP. Osim nešto slabije izraženoga učinka transfera tehnologije i znanja (u usporedbi sa FDI), izvoz jamči malim poduzećima višu razinu ekonomije obujma, niže troškove proizvodnje i povećanje proizvodnosti rada i učinkovitosti proizvodnje. Unapređenje upravljačkih i organizacijskih vještina, diversifikacija poslovanja i smanjenje poslovnoga rizika, a isto tako i moguće jačanje tržišnih i pregovaračkih pozicija mogu dodatno osnažiti konkurentske pozicije poduzeća na međunarodnome tržištu i stvoriti uvjete za njegov rast s pozitivnim posljedicama za ukupan regionalni razvitak (Lu i Beamish, 2006.). Isto je tako, u slučaju FDI uočeno da su 'učinci prelijevanja' znanja mnogo snažniji kod razvijenih zemalja, a to prije svega odnosi na veće mogućnosti iskorištavanja prednosti ekonomije obujma. Osim toga, manje razvijene zemlje u pravilu nemaju dovoljno sofisticiranih i tehnološki naprednih MSP koja bi mogla pratiti zahtjeve multinacionalnih poduzeća. Time se posredno objašnjava zašto FDI u većini manje razvijenih ze-

malja (uključivši i one tranzicijske) ne dovode do značajnijega, povećanja proizvodnosti rada i izvoza, tj. zašto su pozitivni ‘učinci prelijevanja’ veći u tehnološki naprednim sektorima (Acs i sur., 2007.; van Stel i sur.; 2005.; Banga, 2003.).

S ekonomsko-teorijskoga stajališta, internacionalizacija MSP može se promatrati na dva načina – uz pomoć tržišne koncentracije i tržišne diversifikacije (McNaughton, 2003.).

Prema pristupu tržišne koncentracije - izlazak na međunarodno tržište ponajprije je motiviran željom za iskorištavanjem ekonomije obujma, i to postupnim širenjem na nova tržišta u svrhu minimizacije poslovnoga rizika. Kompatibilan je ovome pristupu i model internacionalizacije poslovnim umrežavanjem (Saarenketo i sur., 2008.) koji također ističe postupnost u ostvarivanju zacrtanih ciljeva međunarodne ekspanzije, što na ekonomsko-političkoj razini u sebi sadrži potrebu za stvaranjem uvjeta za dugoročnim razvitkom poduzetničkih aktivnosti u okviru MSP. Dokazuje se da percepcija većega poslovnog rizika manjih i srednjih poduzeća vodi njihovom snažnijem poslovnom umreživanju, kako na domaćem, tako i na inozemnom tržištu i potvrđuje pozitivan međuođnos intenziteta poslovnoga umreživanja i obujma izvoza (Babakus i sur., 2006.). Sa druge strane, internacionalizaciju tržišnom diversifikacijom obilježava brza ekspanzija na nova tržišta čak i onih poduzeća koja se nalaze i u ranoj fazi poslovanja. Takav je oblik međunarodne ekspanzije rezultat kombinacije unutarnje ekonomije obujma i proizvodnje tehnološki naprednih proizvoda kojima se popunjavaju uske tržišne niše (visoki stupanj specijalizacije), pa taj pristup u sebi sadrži brzo širenje na više tržišta istovremeno, ponekad i bez prethodnoga proboja na domaće tržište (Rialp i sur., 2005.).

Međunarodna poslovna ekspanzija može se ostvariti i spontano, pa je takva internacionalizacija MSP ‘*ad hoc*’ iskorištavanje prilika na stranome tržištu (Fletcher, 2004.; Bell, 1997.; Katsikeas i Morgan, 1994.). Zbog ograničenosti ukupnih razvojnih resursa malih poduzeća može se tvrditi da je sklonost spontanoj internacionalizaciji to veća što je poduzeće manje, a takav je način internacionalizacije kompatibilan s obilježjima MSP, i to kako u smislu ograničenih razvojnih resursa, tako i u smislu fleksibilnosti i sposobnosti za brzo reagiranje na izmijenjene tržišne uvjete.

1.2. Barijere internacionalizaciji malih i srednjih poduzeća

Stupanj tehnološkoga razvitka, nedovoljna dostupnost izvora financiranja i javne politike neprilagođene potrebama maloga gospodarstva osnovna su ograničenja rasta i razvitka, a isto su tako ograničenja međunarodne ekspanzije MSP (Arinaitwe, 2006.). Zbog niske akumulativne sposobnosti i nedostatka vla-

Tablica 1:

**KLASIFIKACIJA UNUTARNJIH I VANJSKIH IZVOZNIH BARIJERA
MALIH I SREDNJIH PODUZEĆA**

UNUTARNJE: informacijske	VANJSKE: proceduralne
<i>dostupnost informacija za analizu izvoznih tržišta</i>	<i>administrativne izvozne procedure</i>
<i>pouzdanost podataka o inozemnim tržištima</i>	<i>kommunikacija s inozemnim poslovnim partnerima</i>
<i>poteškoće pri utvrđivanju poslovnih prilika na inozemnim tržištima</i>	<i>rizičnost naplate potraživanja</i>
<i>nemogućnost stupanja u kontakt s potencijalnim trgovinskim partnerima i s posrednicima</i>	
UNUTARNJE: funkcionalne	VANJSKE: vladine
<i>kvaliteta i raspoloživost upravljačkoga kadra</i>	<i>nepostojanje poticajnih programa za izvoznike</i>
<i>osposobljenost osoblja za realizaciju izvoznoga posla</i>	<i>kvaliteta domaće regulative za izvoznike</i>
<i>raspoloživost kapaciteta za izvoznu proizvodnju</i>	<i>barijere neposredno vezane uz realizaciju posla</i>
<i>raspoloživost obrtnoga kapitala</i>	<i>specifične potrošačke navike i ukusi potrošača</i>
	<i>konkurencija na izvoznom tržištu</i>
UNUTARNJE: marketinške	VANJSKE: ostale
<i>inoviranje i razvijanje novih proizvoda za izvoz</i>	<i>faza ciklusa na inozemnom tržištu</i>
<i>industrijsko oblikovanje i kvaliteta proizvoda</i>	<i>valutni rizik</i>
<i>organizacija pružanja postprodajnih usluga</i>	<i>politička nestabilnost</i>
<i>cjenovna konkurentnost i uvjeti prodaje</i>	<i>rigidnost pravne regulative na inozemnom tržištu</i>
<i>kvaliteta distribucije proizvoda</i>	<i>trgovinske (carinske i necarinske) barijere</i>
<i>dostupnost predstavnika i posrednika za ciljano tržište</i>	<i>nepoznavanje inozemne poslovne prakse</i>
<i>skladištenje proizvoda</i>	<i>sociokulturni obrasci ponašanja i sustavi vrijednosti</i>
<i>transportni i transakcijski troškovi</i>	<i>kulturološki uvjetovane jezične razlike</i>
<i>realizacija promotivnih aktivnosti</i>	

Izvor: Leonidou, 2004.

stitoga kapitala, s jedne strane, i ograničenih mogućnosti vanjskoga financiranja, sa druge strane, MSP manje ulažu u razvitak, a posljedica je toga slabljenje konkurentnosti i gubitak tržišnih pozicija. Usto, mala poduzeća najčešće primjenjuju 'standardne' tehnologije i svoju konkurentnost zasnivaju na povoljnoj cijeni inputa, a kao ciljane tržišta imaju ona koja zbog viših troškova radne snage uglavnom apsorbiraju radno-intenzivne proizvode iz uvoza. Takvi proizvodi najčešće imaju visoku elastičnost supstitucije ili visoku cjenovnu elastičnost potražnje, što njihove proizvođače dugoročno izlaže većem tržišnom riziku i smanjenju tržišnoga udjela.

Analiza izvoznih barijera u užem smislu uključuje unutarnje i vanjske prepreke koje se neposredno odnose na mogućnosti i na uvjete izlaska na međunarodno tržište. Unutarnjim barijerama pripadaju one koje se javljaju unutar poduzeća, pa na njih poduzeće može utjecati (Mateev i Anastasov, 2010.), a vanjske su barijere prepreke na domaćem i na inozemnom tržištu koje nisu pod neposrednim utjecajem poduzeća. Otklanjanje tih barijera neposredan je zadatak javne politike u stvaranju poticajnih uvjeta za uspješnu internacionalizaciju poslovanja MSP (tablica 1.).

Prepreke izvozu koje su posljedica unutarnjih slabosti karakteristične su za rane faze internacionalizacije, a vanjska ograničenja češće obilježavaju 'zrele' izvoznike i ovise o obilježjima konkretnoga posla. Povezivanjem faze internacionalizacije sa strukturom potražnje za poslovnim uslugama može se doći do sličnih zaključaka prema kojima poduzeća u naprednoj fazi internacionalizacije i ona koja svoju konkurentnost zasnivaju na proizvodima više kvalitete više potražuju specijalizirane usluge, a poduzeća na početku internacionalizacije, koja usto konkuriraju niskom cijenom (inputa), uglavnom potražuju 'standardne' usluge (De Chiara i Minguzzi, 2002.). Kada se radi o redovitosti izvoznoga posla, uočava se da se kod redovitoga izvoza kao prepreke internacionalizaciji najčešće javljaju barijere iz domaćega ili iz međunarodnoga poslovnoga okruženja, a pritom su u slučaju povremenih izvoznih poslova najčešće identificirane unutarnje slabosti izvoznoga poduzeća. Ipak, zajedničke potrebe svih izvoznika, bez obzira na fazu internacionalizacije poslovanja, jesu potrebe za kvalitetnom poduzetničkom infrastrukturom i institucionalnom podrškom radi minimizacije njihovih komparativnih nedostataka i maksimizacije razvojnih potencijala (Alvarez, 2004.; Neupert i sur., 2006.; Bell, 1997.).

2. Stanje regionalnoga razvitka i stupanj internacionalizacije gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije

2.1. Makroekonomski pokazatelji regionalne razvijenosti

Kada se govori o utjecaju stupnja regionalne razvijenosti na dinamiku razvitka maloga gospodarstva, i o povratnoj vezi kojom poduzetničke aktivnosti na

razini MSP utječu na regionalni i nacionalni rast i razvitak, ne može se zaobići regionalni razvojni jaz.

Analizirano na razini klasifikacije NUTS II Republike Hrvatske, najdinamičniji su prosječan godišnji rast BDP u razdoblju 2000.-2008. ostvarile Jadranska Hrvatska (JH: 9,74%) i Sjeverozapadna Hrvatska (SZH: 9,67%), a zatim slijede Središnja i Istočna Hrvatska (SIH: 8,22%); u isto je vrijeme prosječan godišnji rast BDP cijele Hrvatske iznosio 9,37%. Opisana je dinamika pridonijela blagom porastu udjela Sjeverozapadne Hrvatske u stvaranju ukupnoga BDP (sa 45,8% u 2000. na 46,8% u 2008.), padu udjela Središnje i Istočne Hrvatske (sa 23,2% u 2000. na 21,3% u 2008.) i relativno stabilnoj poziciji Jadranske Hrvatske (2000.: 31% i 2008.: 31,9%)¹. U godinama 2000.-2008. SDŽ ostvarila je prosječan godišnji rast BDP i BDP/*po stanovniku* od 10,1%, tj. 9,4% što je više od hrvatskoga prosjeka i vrijednosti za regiju Jadranske Hrvatske (tablica 2.).

Tablica 2.:

POKAZATELJI BDP I BRUTODODANE VRIJEDNOSTI
ZA SPLITSKO-DALMATINSKU ŽUPANIJU

	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.
BDP (mil. EUR)	1.883	2.077	2.267	2.446	2.813	3.006	3.324	3.847	4.058
udio u BDP Hrvatska (%)	8,1	8,1	8,1	8,2	8,6	8,4	8,5	9,0	8,6
udio u BDP JH (%)	26,2	26,6	26,5	25,8	26,5	26,3	26,9	27,8	26,9
BDP/<i>po stanovniku</i> (EUR)	4.097	4.468	4.840	5.129	5.935	6.298	6.932	8.003	8.422
% od prosjeka Hrvatske	78,4	77,7	76,4	76,8	80,4	78,3	78,7	82,9	78,8
% od prosjeka JH	81,0	81,8	81,1	78,9	80,9	80	81,7	84,5	81,8
BDV* (mil. EUR)	1.576	1.736	1.903	2.063	2.399	2.572	2.856	3.303	3.499
udio u BDP Hrvatska (%)	8,1	8,1	8,1	8,1	8,6	8,4	8,5	9,0	8,6
udio u BDP JH (%)	26,2	26,6	26,5	25,8	26,5	26,3	26,9	27,8	26,9

* Bruto-dodana vrijednost kao razlika među brutovrijednošću proizvodnje i vrijednošću međufazne potrošnje.

Izvor: DZS, 2009., 2010., 2011.

Iako je brutododana vrijednost (BDV) gospodarstva SDŽ u promatranome razdoblju neprekidno rasla (i povećala se ukupno za približno 1,2 puta), ona je ipak

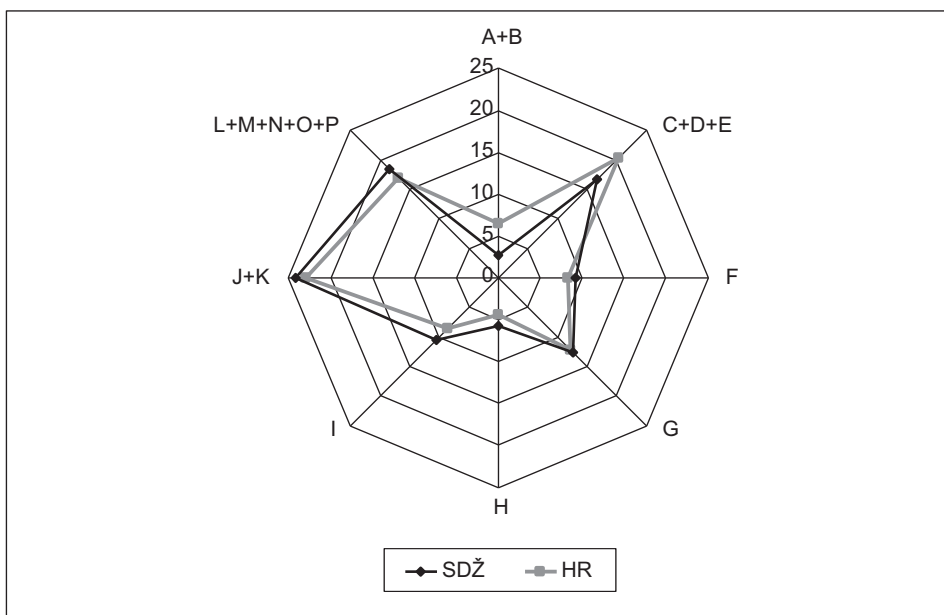
¹ Prema posljednjim dostupnim podacima, izračunatima prema paritetu kupovne moći za godinu 2005. SZH ostvaruje 63,4%, JH 47,6%, a SIH 36,5% prosječnog BDP EU 27 (MRRŠVG, 2008.).

zabilježila prosječan godišnji rast od 10,5%, tj. dinamiku sličnu onoj BDP (10,1%). Izostanak značajnije promjene udjela brutododane vrijednosti u BDP Županije, a s time u vezi i izostanak promjene relativne pozicije Županije u usporedbi sa Hrvatskom ili pripadajućom NUTS II-regijom ukazuje da u SDŽ nisu nastupile značajnije gospodarske strukturne promjene koje bi omogućile povećanje novostvorene vrijednosti, točnije prijelaz na djelatnosti više dodane vrijednosti.

U strukturi brutododane vrijednosti u SDŽ približno se polovina ostvaruje u tercijarnom sektoru, a daljih približno 20% stvaraju javna uprava i društvene službe (kvartarni sektor). Uzevši zajedno, tercijarni i kvartarni sektor ostvaruju udio u

Slika 1.:

BRUTODODANA VRIJEDNOST SPLITSKO-DALMATINSKE
 ŽUPANIJE I HRVATSKE PO DJELATNOSTIMA (NKD 2002.*), (%), 2008.

* A – poljoprivreda, lov, šumarstvo; B – ribarstvo; C – rudarstvo i vađenje; D – prerađivačka industrija; E – opskrba električnom energijom, plinom i vodom; F – građevinarstvo; G – trgovina na veliko i na malo, popravak motornih vozila i motocikla i predmeta za osobnu uporabu i kućanstvo; H – hoteli i restorani; I – prijevoz, skladištenje i veze; J – financijsko posredovanje; K – poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usluge; L – javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje; M – obrazovanje; N – zdravstvena zaštita i socijalna skrb; O – ostale društvene, socijalne i osobne uslužne djelatnosti; P – djelatnosti kućanstva.

Izvor: DZS, 2011.

BDV veći za 6,4 p.p. u usporedbi sa prosjekom Hrvatske. Najveći pojedinačni doprinos unutar sektora usluga u Splitsko-dalmatinskoj županiji dolazi od financijskoga posredovanja i poslovanja nekretninama i od trgovine. U usporedbi sa prosjekom Hrvatske SDŽ ostvaruje niži udio primarnoga sektora, ali i industrije u stvaranju dodane vrijednosti (slika 1.). U razdoblju 2000.-2008. doprinos pojedinih djelatnosti stvaranju BDV ostao je uglavnom stabilan, uz iznimku rastućega udjela građevinarstva, financijskoga posredovanja i poslovanja nekretninama.

U stvaranju BDV na nacionalnoj razini, Splitsko-dalmatinska županija sudjeluje u prosjeku sa 8,3%. što je zajedno sa Primorsko-goranskom županijom, svrstava na drugo mjesto, poslije Grada Zagreba koji ostvaruje udio u nacionalnome BDV od 31,2%. Najveći doprinos gospodarstva SDŽ pojedinačno prema djelatnostima dolazi iz sektora usluga (građevinarstvo, financijsko posredovanje i poslovanje nekretninama i prijevoz, skladištenje i veze). Prema relativnim pokazateljima brutododane vrijednosti SDŽ je lošije pozicionirana u odnosu na ostale regionalne jedinice u Hrvatskoj (tablica 3.).

Tablica 3.:

POKAZATELJI BRUTODODANE VRIJEDNOSTI
ZA SPLITSKO-DALMATINSKU ŽUPANIJU, REGIJU JADRANSKA
HRVATSKA I HRVATSKU (EUR), 2008.

	BDV/zaposleni	BDV/poduzeće*	BDV/po stanovniku
SDŽ	23.918	245.103	7.272
JH	26.676	262.929	8.885
HR	26.625	309.246	9.223

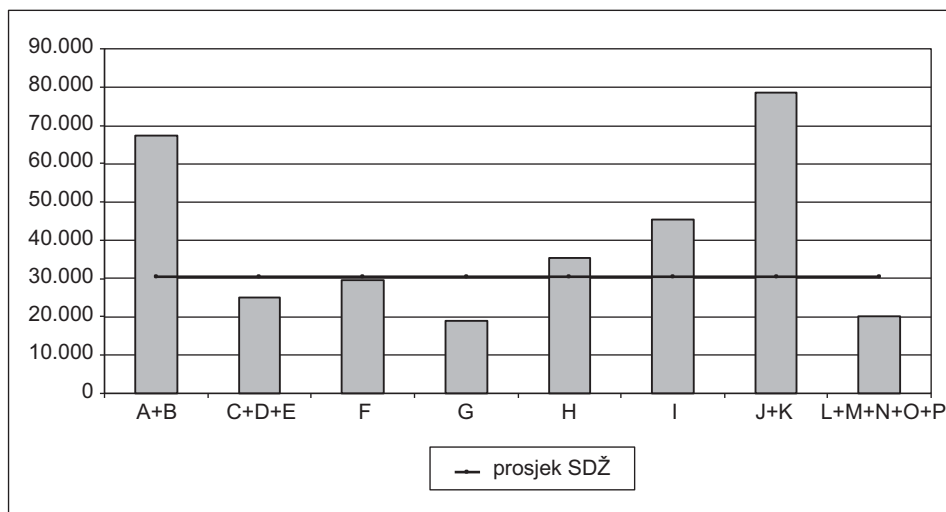
* Izračunato prema broju aktivnih pravnih osoba.

Izvor: DZS, 2011., 2009.

Prema sektorima - najveći BDV po zaposlenome u Splitsko-dalmatinskoj županiji ostvaruju sektor usluga i primarni sektor, a sektor industrije (bez građevinarstva) ostvaruje ispodprosječni doprinos, pa se i prema ovome pokazatelju može konstatirati pretežno uslužni karakter gospodarstva (slika 2). Prema broju zaposlenih najveći udio ostvaruje tercijarni sektor (41,5%), zatim slijede: industrija (29,8%), kvartarni sektor (27,4%) i primarni sektor (1,2%). Javna uprava i društvene djelatnosti zapošljavaju zajedno tek nešto manje ljudi od ukupnoga industrijskoga sektora, a osjetno više od prerađivačke industrije SDŽ.

Slika 2.:

BRUTODODANA VRIJEDNOST PO ZAPOSLENOME
 U SPLITSKO-DALMATINSKOJ ŽUPANIJI PO DJELATNOSTIMA
 (NKD 2002.), (EUR), 2008.

Izvor: DZS, 2011., 2009.

2.2. Internacionalizacija malih i srednjih poduzeća Splitsko-dalmatinske županije

Kao posljedica gospodarske krize, izvoz SDŽ u 2009. iznosio je 480 mil. EUR, a uvoz 700 mil. EUR, što je pad obujma trgovine od približno 40% u usporedbi sa prethodnom godinom. Ipak, u godini 2010. uslijedila je prilagodba, pa je zbog povećanja izvoza i nepromijenjene razine uvoza, pokrivenost uvoza izvozom povećana na gotovo 90%, a obujam trgovine zabilježio je oporavak za približno 20% (tablica 4.). U godinama 2003.-2008. izvoz je povećavan dinamičnije od uvoza (9,1% u usporedbi sa 7,5% prosječno godišnje), što je rezultiralo smanjenjem negativnoga trgovinskoga salda i rastom koeficijenta pokrivenosti uvoza izvozom. Ipak, prema relativnim pokazateljima, gospodarstvo SDŽ nije značajnije promijenilo glavna obilježja svoje trgovinske integriranosti. Trgovinski je deficit i dalje na razini od približno -10% BDP, a obujam trgovine, kao mjera međunarodne trgovinske otvorenosti, unatoč apsolutnome rastu, pada na manje od 50% vrijed-

nosti BDP. Na taj način SDŽ ostvaruje bolje trgovinske pokazatelje od prosjeka Hrvatske, ali lošiju poziciju unutar pripadajuće joj statističke regije².

Tablica 4.:

POKAZATELJI MEĐUNARODNE TRGOVINSKE INTEGRIRANOSTI
SPLITSKO-DALMATINSKE ŽUPANIJE, KOMPARATIVNI PRIKAZ*

	izvoz	uvoz	izvoz/uvoz	saldo trgovine	obujam trgovine	izvoz/ zaposleni	uvoz/ zaposleni
	000 EUR	000 EUR	%	% BDP	% BDP	EUR	EUR
2003.	498.710	811.702	61,4	-12,8	53,6	5.236	8.567
2004.	548.437	808.234	67,9	-9,2	48,2	5.237	7.717
2005.	511.740	807.108	63,4	-9,8	43,9	4.870	7.681
2006.	622.465	984.920	63,2	-10,9	48,4	5.761	9.115
2007.	756.413	1.101.921	68,6	-9,0	48,3	5.333	7.768
2008.	772.390	1.164.438	66,3	-9,7	46,5	5.272	7.948
2009.	478.035	705.943	67,7	-	-	4.210	6.217
2010.	650.089	749.206	86,8	-	-	-	-
Hrvatska	8.902.383	15.127.197	58,9	-23,7	64,2	7.188	12.213
NUTS II – JH	2.403.765	2.690.561	89,3	-8,0	42,3	6.268	7.015
Istarska ž.	929.010	759.333	122,3	-5,5	70,3	13.659	11.165
Primorsko-goranska ž.	445.844	760.844	58,6	-12,5	41,4	4.634	7.909
Ličko-senjska ž.	5.903	8.427	70,0	-0,3	2,7	567	810
Zadarska ž.	145.088	140.114	103,5	-2,3	21,5	4.064	3.924
Šibensko-kninska ž.	196.744	215.218	91,4	-1,5	44,1	8.013	8.785
Dubrovačko- neretvanska ž.	31.087	54.379	57,2	-5,3	11,0	934	1.634

* Prema raspoloživosti podataka pokazatelji za ostale prostorne jedinice dani su za godinu: 2010. (izvoz, uvoz i pokrivenost uvoza izvozom) i godinu 2008. (saldo i obujam trgovine, izvoz i uvoz po zaposlenome).

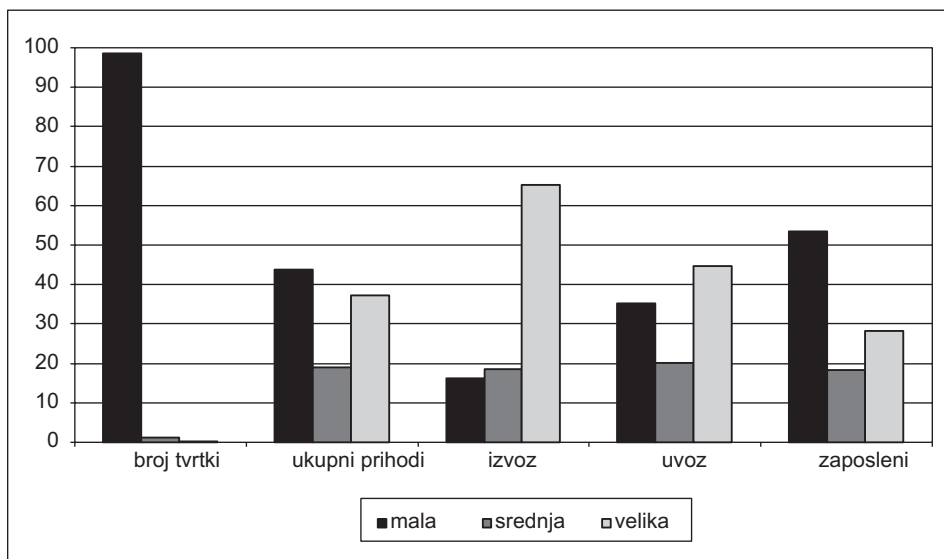
Izvor: HGK 2009.; DZS, 2004., 2008., 2010.

² To se dijelom može objasniti lošijim 'startnim pozicijama' nekih županija - poput Šibensko-kninske i Dubrovačko-neretvanske koje su, zbog stagnacije uzrokovane izostalim gospodarskim restrukturiranjem, ostvarile veoma nisku trgovinsku integriranost. Slično tome, Ličko-senjska županija ostvaruje visoki koeficijent pokrivenosti uvoza izvozom i nizak trgovinski deficit u uvjetima slabe trgovinske integriranosti od svega 3% BDP. Sa druge je strane Istarska županija s iznadprosječnom dinamikom rasta izvoza i uvoza u uvjetima veoma povoljnih 'strukturnih' trgovinskih pokazatelja - kao što su visoka pokrivenost uvoza izvozom, nizak trgovinski deficit i relativno visoki obujam trgovine.

Prema strukturi poduzeća po veličini - u ukupnome broju tvrtki registriranih na području SDŽ (9.521), apsolutno dominiraju mala i srednja poduzeća (99,7%). Mala i srednja poduzeća dominiraju i prema na udjelu u stvaranju poslovnih prihoda, i kao generator zaposlenosti, jer ostvaruju 63% ukupnih prihoda, tj. zapošljavaju 72% ukupno zaposlenih na području Županije. Usto, taj segment gospodarstva ostvaruje i nešto više od polovine uvoza, i premašuje važnost velikih poduzeća prema svim pokazateljima, osim prema izvozu (slika 3.). Na taj način mala i srednja poduzeća Splitsko-dalmatinske županije ostvaruju svega 34,9% izvoza regije u odnosu na 65,1% izvoza velikih poduzeća, što, imajući u vidu vrijednosti ostalih pokazatelja, predstavlja velika poduzeća kao relativno snažno izvozno orijentirana³. Na taj se način dokazuju slabija izvozna orijentacija i dugoročno teže održiva internacionalizacija maloga gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije kao netouvoznika.

Slika 3.:

STRUKTURA PODUZEĆA SPLITSKO-DALMATINSKE ŽUPANIJE PREMA VELIČINI, PO POSLOVNIM POKAZATELJIMA (%), 2008.

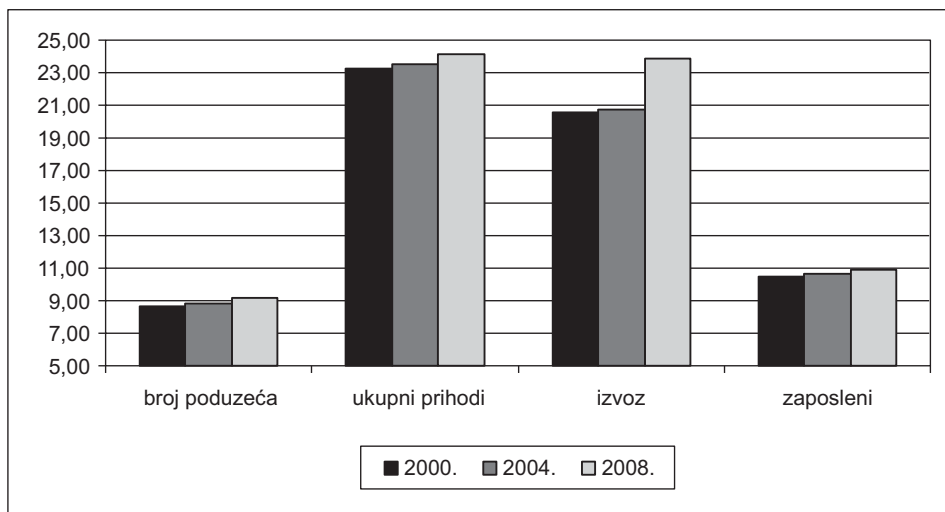
Izvor: HGK, 2009.

³ U godini 2008. velika poduzeća u SDŽ ostvarila su 23,6% poslovnih prihoda na inozemnim tržištima, a mala i srednja poduzeća zajedno svega 7,5%. Velika poduzeća svojim izvoznim prihodima uspijevaju premašiti rashode uvoza s omjerom vrijednosti izvoza i uvoza od 1,64, a mala i srednja poduzeća izvozom pokrivaju svega 70% svojih uvoznih rashoda (HGK, 2009.).

Opisani su pokazatelji rezultat povoljnih tendencija ostvarenih u godinama 2000.-2008., kada su mala i srednja poduzeća poboljšala svoje relativne pozicije (udjele) u okviru regionalnoga gospodarstva SDŽ (slika 4.). U tome su razdoblju MSP doživjela snažno povećanje (više nego udvostručenje) prihoda od izvoza i ukupnih prihoda. Istovremeno je ostvareno povećanje broja poduzeća i broja zaposlenih, a proporcionalno povećanje tih dviju veličina potvrđuje da su povoljni poslovni rezultati ostvareni uz nepromijenjen relativan broj zaposlenih (po poduzeću). Najznačajniji porast zabilježen je u udjelu u ukupnoj zaposlenosti Županije. Najsnažniji rast svih pokazatelja, pa tako i najveći doprinos poboljšanju relativne pozicije maloga gospodarstva u ukupnome gospodarstvu Županije, zabilježen je u drugoj polovini promatranoga razdoblja (2004.-2008.).

Slika 4.:

POSLOVNI POKAZATELJI MALOGA GOSPODARSTVA
SPLITSKO-DALMATINSKE ŽUPANIJE
(LOGARITMIRANE VRIJEDNOSTI)

Izvor: HGK, 2009.

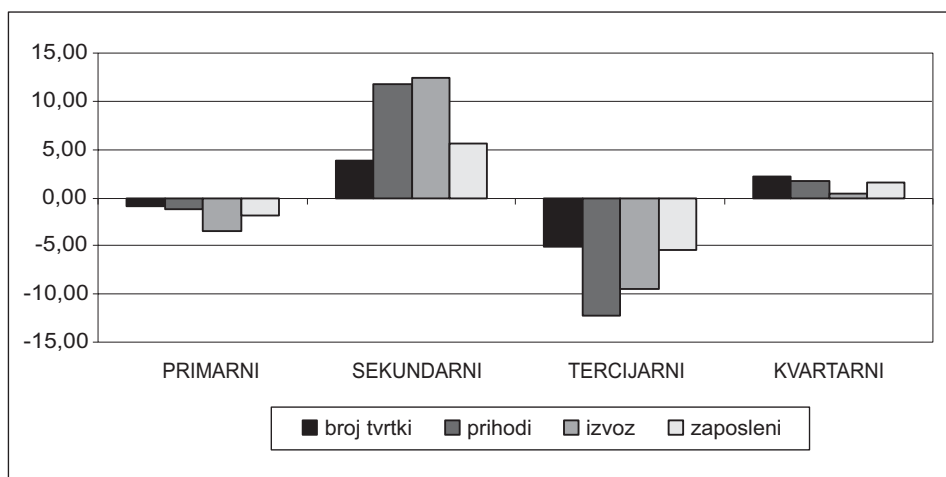
U strukturi maloga gospodarstva SDŽ dominiraju poduzeća iz djelatnosti trgovine i građevinarstva, a tek potom i poduzeća iz prerađivačke industrije. Djelatnost trgovine obuhvaća gotovo 30% ukupno registriranih poduzeća u segmentu maloga gospodarstva, koji ostvaruju gotovo 40% ukupnih poslovnih prihoda toga dijela gospodarstva. Građevinarstvo stvara približno 18% prihoda, a prerađivačka indu-

strija – prije svega prehrambena i metaloprerađivačka industrija – tek nešto manje (17%). Slično kao i na razini cjelokupnoga gospodarstva Županije, i u segmentu maloga gospodarstva najveće izvozne prihode ostvaruje prerađivačka industrija (35,5%), i to najviše izvozom proizvoda nižega stupnja tehnološke intenzivnosti (strojogradnja, prehrambena industrija, brodogradnja, kemijska i tekstilna industrija). Trgovina, prijevoz i skladištenje, zajedno sa pratećom transportnom logistikom i turizmom stvaraju značajne izvozne prihode u sektoru usluga.

U razdoblju 2000.-2008. nastupile su promjene u strukturi maloga gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije, a njihovo je najvažnije obilježje poboljšanje relativne pozicije industrije i smanjenje udjela uslužnoga i primarnoga sektora. Mala i srednja poduzeća u industriji ostvarila su povećanje udjela prema svim pokazateljima unutar segmenta maloga gospodarstva, uključivši i značajno povećanje udjela u izvoznim prihodima i u ukupnim poslovnim prihodima, a tercijarni i primarni sektor bilježe smanjenje udjela u izvoznim prihodima (slika 5.). Ipak je, do godine 2007. prerađivačka industrija zabilježila blago smanjenje udjela u izvoznim prihodima (približno 0,3 p.p.), a u isto je vrijeme ostvarila povećanje udjela u ukupnim prihodima i u ukupnoj zaposlenosti maloga gospodarstva SDŽ. U sektoru industrije zabilježen je rast djelatnosti građevinarstva prema svim po-

Slika 5.:

PROMJENE UDJELA POJEDINIH SEKTORA PREMA POSLOVNIM
 POKAZATELJIMA MALOGA GOSPODARSTVA SPLITSKO-
 DALMATINSKE ŽUPANIJE ZA RAZDOBLJE 2000.-2008. (P.P.)

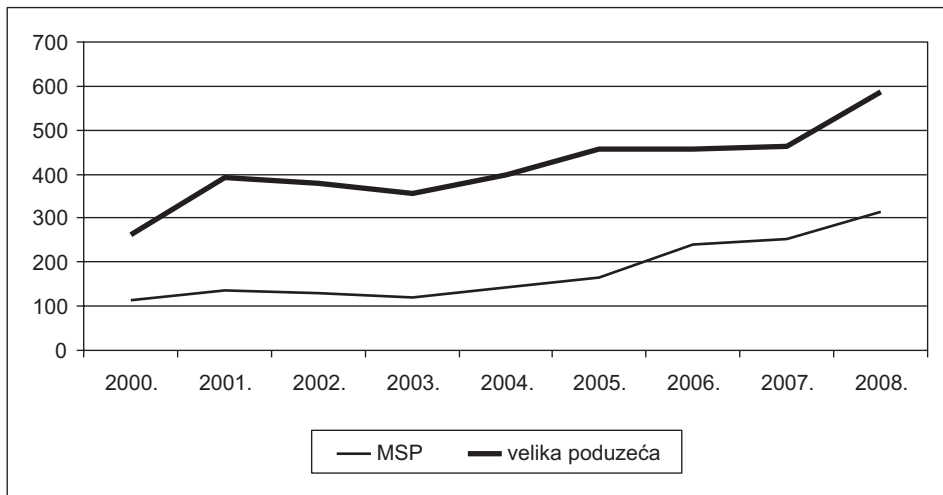
Izvor: HGK, 2009.

kazateljima. Najznačajniji 'strukturni pomak' u tercijarnome sektoru ostvaren je padom udjela trgovine (približno 9 p.p. u prihodima i 10 p.p. u izvozu) i rast udjela poslovanja nekretninama i iznajmljivanja, čime je donekle kompenziran pad u djelatnosti trgovine.

U godinama 2000.-2008. ostvareno je snažno povećanje izvoza SDŽ ukupno, a posebno segmenta maloga gospodarstva. Tada je ukupan izvoz više nego udvostručen, a zamjetno je dinamičnije povećanje izvoza MSP, što je ovome segmentu gospodarstva omogućilo da sa približno 315 mil. EUR izvoza u godini 2008. ostvari udio u ukupnome izvozu Županije od približno 35%, tj porast za gotovo 5 p.p. u usporedbi s godinom 2000. Najznačajnije povećanje izvoza MSP nastupilo je od 2004., kada prihodi od prodaje na inozemnim tržištima bilježe prosječno godišnje povećanje od oko 20% – osjetno više nego u prethodnome razdoblju (2000.-2004.), tj. više od povećanja izvoza velikih poduzeća u tekućem razdoblju (2004.-2008.), koji je iznosio približno 9% prosječno godišnje (slika 6.).

Slika 6.:

KRETANJE IZVOZA PODUZEĆA SPLITSKO-DALMATINSKE ŽUPANIJE PREMA VELIČINI (MIL. EUR)

Izvor: HGK, 2009.

Malo gospodarstvo SDŽ u godini 2008. ostvaruje poziciju netouvoznika s deficitom od 126 mil. EUR (3% ukupnih prihoda). Najveći su uvoznici prerađivačka industrija i trgovina, a suficit se u razmjeni s inozemstvom ostvaruje u turizmu i u

transportnim uslugama (tablica D1). Istovremeno, velika poduzeća ostvaruju pozitivnu neto-trgovinsku poziciju od ukupno 230 mil. EUR, tj 9,25% ukupnih prihoda. Mjereno obujmom trgovine u terminima ukupnih prihoda, malo gospodarstvo i velika poduzeća u SDŽ ostvaruju bitno različiti stupanj trgovinske otvorenosti od 18%, odnosno 38%.

Ako se podaci o izvoznim prihodima za segment maloga gospodarstva dezagregiraju na mala i srednja poduzeća i ako se usporede s podacima za velika poduzeća, pokazuje se da su u sekundarnome sektoru (industrija) izvozni prihodi veći kod velikih poduzeća, dok je u tercijarnome sektoru obrnuto, pa se relativno veća izvozna orijentacija bilježi na strani malih poduzeća, što je u skladu s teorijskim spoznajama o specifičnostima internacionalizacije MSP (tablica 5.).

Tablica 5.:

UDIO IZVOZNIH PRIHODA PO SEKTORIMA PREMA VELIČINI
PODUZEĆA* U SPLITSKO-DALMATINSKOJ ŽUPANIJI (%), 2008

sektor	poduzeća		
	mala	srednja	velika
primarni	0,38	8,57	0,00
sekundarni	28,69	51,26	76,43
tercijarni	70,93	40,17	23,57
UKUPNO	100	100	100

* Prema Zakonu o poticanju razvoja malog gospodarstva (NN, br. 29/2002.).

Izvor: HGK, 2009.

Podrobnija analiza gospodarskih sektora po djelatnostima pokazuje da u industrijskome sektoru malih poduzeća dominiraju proizvodnja strojeva i uređaja, prehrambena industrija i specijalizirane građevinske djelatnosti. Kod srednjih se poduzeća osim strojogradnje i prehrane, javljaju i brodogradnja, tekstilna industrija i niskogradnja. U skupini velikih poduzeća dominiraju djelatnosti strojogradnje, brodogradnje i proizvodnja nemetalnih mineralnih proizvoda. U tercijarnome sektoru kod malih i srednjih poduzeća dominiraju trgovina i turizam, a kod većih je poduzeća primjetno povećanje udjela pomorskoga prometa i transportne logistike. Na osnovi navedenoga uočava se da izvozni prihodi, pa tako i izvozna konkurentnost malih i srednjih poduzeća, rastu u onim djelatnostima koje zahtijevaju niža početna ulaganja (tercijarni sektor) ili imaju slabije izraženu ekonomiju obujma, točnije pružaju mogućnost uže specijalizacije i konkuriranja u uskim

tržišnim nišama što potvrđuje i postojanje razvijenih podugovaračkih odnosa u brodogradnji, to znači pružanje specijaliziranih usluga u građevinarstvu u SDŽ.

Analiza komparativnih prednosti koja slijedi ukazuje na relativne snage u gospodarskoj strukturi Splitsko-dalmatinske županije u usporedbi s ostatkom Hrvatske i na taj način indicira stupanj regionalne konkurentnosti po djelatnostima. Problematika regionalne konkurentnosti postaje sve važnija u kontekstu dinamičnih tehnoloških i organizacijskih promjena poslovanja na globalnome planu, ali i aktualnoga integriranja Hrvatske u EU, koje će neizbježno dovesti do strukturnih prilagodbi kao posljedice konkurentskih pritisaka, kako iz EU, tako i unutar domaćega gospodarstva. Tablica D2 prikazuje udio poduzeća, klasificiranih prema djelatnosti i veličini, u ukupnim izvoznim prihodima SDŽ⁴ i indeks komparativnih prednosti izračunat prema slijedećem izrazu:

$$RCA = \frac{\frac{EX_{ij}}{\sum_{i=1}^n EX_{ij}}}{\frac{\sum_{j=1}^m EX_{ij}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m EX_{ij}}} \quad (1)$$

u kojem EX_{ij} označuje izvoz robe i iz zemlje j . Praktična je interpretacija prikazana Balassinog indeksa komparativnih prednosti (*RCA – Revealed Comparative Advantage*) utvrđivanje odnosa dviju relativnih veličina – udjela izvoza robe i iz zemlje j u ukupnome izvozu zemlje j i udjela izvoza robe i iz svih zemalja u ukupnome izvozu svih zemalja. Minimalna vrijednost koju taj indeks može poprimiti jest nula i ona označuje nepostojanje komparativnih prednosti ('komparativni nedostatak') jedne zemlje ili regije u izvozu određene robe. Što je vrijednost indeksa veća, to je udio izvoza konkretne robe u ukupnome izvozu promatrane zemlje ili regije relativno veći, pa se konstatira postojanje većih komparativnih prednosti. Prednost tako formuliranoga indeksa njegova je jednostavna primjena na različitim razinama agregiranja djelatnosti i prostornih jedinica promatranja, pa je moguće, kao i u slučaju ove analize, koristiti se podacima o izvozu robe dezagregirane do

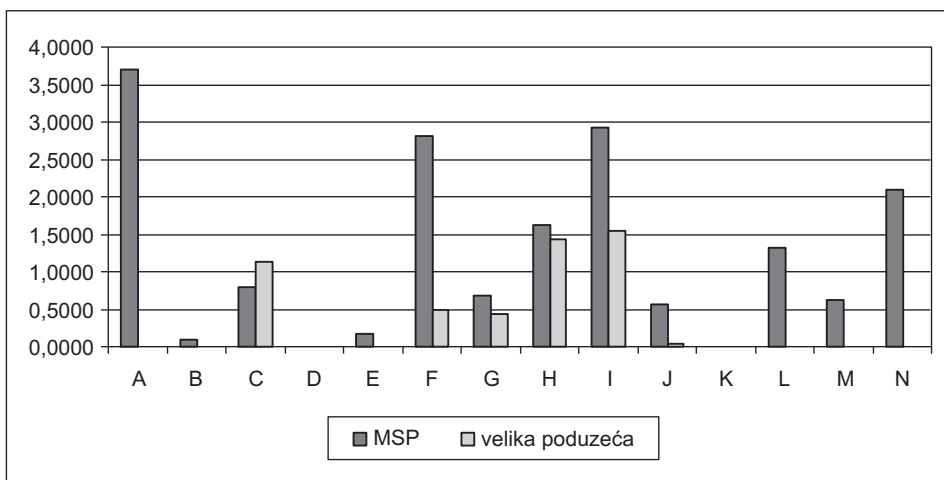
⁴ Najvećim izvoznim prihodima u SDŽ ističu se: brodogradnja (jedna četvrtina ukupnih prihoda od izvoza), proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda (cement), turističke usluge i prijevoz i skladištenje sa pripadajućim logističkim uslugama. Sama MSP najveće udjele u izvozu ostvaruju u djelatnostima: trgovine na veliko i proizvodnje strojeva i uređaja, a zatim u turizmu (zajedno sa djelatnošću agencijskoga posredovanja), poslovima skladištenja i pretećim djelatnostima u prijevozu i proizvodnji prehrambenih proizvoda.

treće razine NKD. Prostorna dimenzija analize regionalna je razina Hrvatske, pa je indeks komparativnih prednosti izračunat za Splitsko-dalmatinsku županiju u odnosu na ostatak Hrvatske. Indeksi komparativnih prednosti izračunati su posebno za mala, srednja i velika poduzeća i za cjelokupno gospodarstvo Županije (tablica D2).

Ako se ipak u obzir uzmu mala i srednja poduzeća zajedno, tada se mogu konstatirati izrazite komparativne prednosti na strani maloga gospodarstva SDŽ, nasuprot velikim poduzećima (slika 7.); jedina je djelatnost u kojoj velika poduzeća ostvaruju snažnije komparativne prednosti prerađivačka industrija.

Slika 7.:

KOMPARATIVNE PREDNOSTI PO DJELATNOSTIMA GOSPODARSTVA
 SPLITSKO-DALMATINSKE ŽUPANIJE, PREMA VELIČINI PODUZEĆA
 (NKD 2007.*), 2008.

* A – poljoprivreda, lov i šumarstvo; B – rudarstvo i vađenje; C – prerađivačka industrija; D – opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija; E – opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom, te djelatnosti sanacije okoliša; F – građevinarstvo; G – trgovina na veliko i na malo, popravak motornih vozila i motocikala; H – prijevoz i skladištenje; I – djelatnosti pružanja smještaja, te pripreme i usluživanja hrane; J – informacije i komunikacije; K – financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja; L – poslovanje nekretninama; M – stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti; N – administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti.

Izvor: HGK, 2009.

Pojedinačno gledajući, malo gospodarstvo SDŽ ostvaruje komparativne prednosti u poljoprivredi i ribarstvu, i u relativno raznolikom spektru dje-

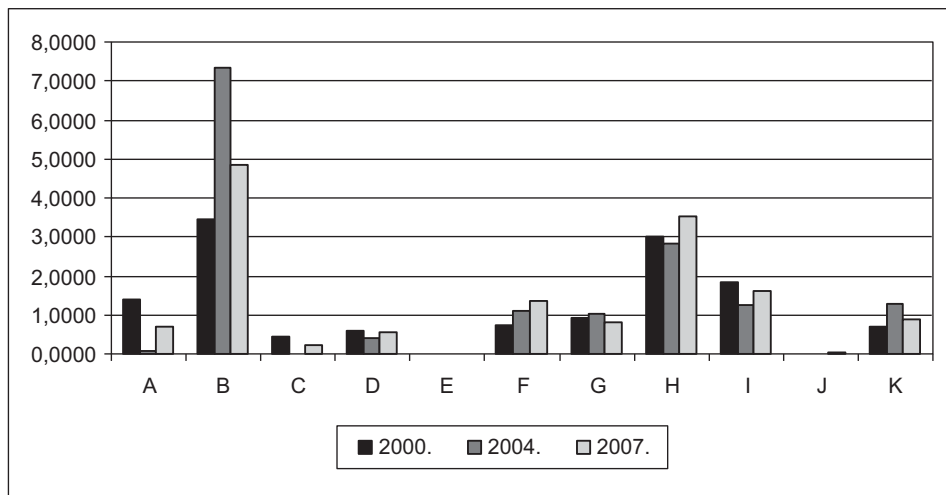
latnosti prerađivačke industrije koja uključuje proizvodnju pretežno zasnovanu na korištenju sirovina (prehrambena industrija, koža, papir), radnointenzivnu proizvodnju (tekstilna industrija) i kapitalnointenzivnu proizvodnju koja se koristi standardnom tehnologijom (kemijska industrija, proizvodnja pića). Komparativne prednosti ostvaruju se i u proizvodnji s višom dodanom vrijednošću koja angažira visokokvalificirani rad poput: proizvodnje računala, električnih i optičkih proizvoda, strojeva i uređaja, a isto tako u brodogradnji u kojoj dominiraju komparativne prednosti velikih poduzeća, ali i relativno visoke vrijednosti indeksa (*RCA*) na strani malih i srednjih poduzeća (tablica D2). Uz visoke vrijednosti indeksa komparativnih prednosti u građevinarstvu, malo gospodarstvo SDŽ ostvaruje komparativne prednosti i u sektoru usluga, i to: u trgovini, u prijevozu (kopnenom i pomorskom), u turizmu i u posredničkim aktivnostima vezanim uz turizam i u poslovanju nekretninama (usluge manje intenzivne znanjem), jednako kao i u uslugama iz područja informacijsko-komunikacijske tehnologije. Velika poduzeća ostvaruju relativno visoke vrijednosti indeksa komparativnih prednosti u tzv. procesnoj industriji (proizvodi od gume i plastike), u proizvodnji u segmentu opreme za motorna vozila, i u proizvodnji metala i ostalih mineralnih proizvoda kod kojih se međunarodna konkurentnost uglavnom zasniva na dostupnosti sirovina i/ili na niskim cijenama inputa, ponajprije radne snage (tablica D2). Ipak, relativno visoke vrijednosti koeficijenta komparativnih prednosti u proizvodnji ostalih prijevoznih sredstava (brodogradnja) i u trgovini i prijevozu (zajedno sa pripadajućim logističkim funkcijama), kako u slučaju velikih, tako i u slučaju malih i/ili srednjih poduzeća, ukazuju na postojanje podugovaračkih (kooperativnih) odnosa na razini regionalnoga gospodarstva i na moguće pozitivne učinke budućega čvršćega povezivanja ekonomskih subjekata (npr. formiranjem *klastera*).

Kretanje komparativnih prednosti prema djelatnostima u gospodarstvu SDŽ do godine 2008.⁵ može se pratiti na slici 8. Uočavaju se dominacija ribarstva, i značajne komparativne prednosti u turizmu, ali i pozitivan trend od godine 2004. trend prema kojem je nastupilo povećanje komparativnih prednosti u većini djelatnosti – primarnoga (poljoprivreda, rudarstvo), sekundarnoga (prerađivačka industrija i građevinarstvo) i tercijarnoga (turizam i prijevoz) sektora. Pad toga pokazatelja zabilježen je samo u pojedinim djelatnostima primarnoga i tercijarnoga sektora.

⁵ Zbog promjene u Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti svi su podaci za razdoblje do godine 2007. prikazani prema metodologiji NKD 2002., a oni za razdoblje od 2008. i dalje, prema metodologiji NKD 2007.

Slika 8.:

KOMPARATIVNE PREDNOSTI MALIH I SREDNJIH PODUZEĆA PO
DJELATNOSTIMA GOSPODARSTVA SPLITSKO-DALMATINSKE
ŽUPANIJE (NKD 2002.)

Izvor: HGK, 2009.

Godina 2004. značajna je za cjelokupno malo gospodarstvo SDŽ, jer je tada njegov udio u izvozu Županije smanjen na 26% (2000. je iznosio 30%), nakon čega je, zbog dinamičnoga povećanja izvoza, taj udio povećao na 35% u 2008. Najveće povećanje udjela u izvozu Županije ostvarila su MSP u prerađivačkoj industriji i prijevozu, u skladištenju i vezama, i u turizmu i građevinarstvu⁶.

3. Institucionalna podrška razvijanju malih i srednjih poduzeća u splitsko-dalmatinskoj županiji

3.1. Stanje gospodarstva i smjernice strateškoga razvitka

Splitsko-dalmatinska županija suočena je sa dva osnovna razvojna izazova – s gospodarskim zaostajanjem u odnosu na prosjek Hrvatske i s naglašenom

⁶ Analizirano po sektorima, najznačajnije je povećanje udjela u izvozu SDŽ ukupno ostvario industrijski sektor (2000.: 8,5%, 2004.: 5,7%, 2008.: 14,2%), a tercijarni je sektor zadržao relativno stabilan udio od 19%.

heterogenošću razvitka njezinih prostornih cjelina (otoci, obala, zaobalje). Gospodarske aktivnosti u Županiji uglavnom su koncentrirane u gradovima na obali, a njih prati i dinamika širega društvenoga razvitka (snažna urbanizacija obalnoga dijela, i depopulacija i gospodarsko zaostajanje zaobalja i otoka), što dodatno ograničuje mogućnosti uravnoteženoga regionalnoga rasta i razvitka. Poseban je problem nedovoljna razvijenost maloga gospodarstva, i to zbog njegove važnosti za razvijanje ukupnoga gospodarstva Regije (fleksibilnost, mogućnosti poslovnog povezivanja i sl.). Za razliku od velikih poduzeća, malo gospodarstvo u SDŽ gotovo redovito posluje s netodobiti, iako uz niži stupanj trgovinske integriranosti s inozemstvom (tablica 6.).

Tablica 6.:

STRUKTURA GOSPODARSTVA SPLITSKO-DALMATINSKE ŽUPANIJE
PREMA OSNOVNIM POKAZATELJIMA POSLOVANJA I VELIČINI
PODUZEĆA*, 2008.

veličina poduzeća	broj poduzeća	zaposleni	prihodi od prodaje	prihodi od izvoza	dobit tekuće godine	gubitak tekuće godine	aktiva
			000 EUR				
mikro	8.560	15.464	1.358.235	70.839	92.920	33.699	3.102.088
mala	830	17.105	1.501.738	162.937	67.220	18.363	1.645.355
srednja	166	17.429	1.224.358	104.053	40.982	37.893	1.637.653
velika	35	23.982	2.370.418	562.767	61.942	131.622	3.590.468
UKUPNO	9.591	73.980	6.454.749	900.597	263.063	221.577	9.975.563

* Prema Zakonu o poticanju razvoja malog gospodarstva (NN, br. 29/2002.).

Izvor: FINA, 2009.

Naprijed navedeno potvrđuju i podaci o regionalnoj konkurentnosti, prema kojima SDŽ, na razini Hrvatske, zauzima tek 15. mjesto prema kvaliteti poslovnoga sektora, a to se prije svega odnosi na nedovoljnu razvijenost poduzetništva i uvjeta za njegov dalji razvitak (kvaliteta usluga javnoga sektora, poslovna infrastruktura, stanje regionalnoga gospodarstva)⁷. U tome se smislu najvećim predno-

⁷ Indeks regionalne konkurentnosti izračunat je na osnovi dvaju kriterija – stanja poslovnoga okruženja (demografija, zdravlje i kultura; obrazovanje; osnovna infrastruktura i javni sektor; poslovna infrastruktura) i stanja poslovnoga sektora (investicije i poduzetnička dinamika; razvijenost poduzetništva; razina i dinamika ekonomskih rezultata), (UNDP, 2008.).

stima SDŽ smatraju relativno povoljne demografske tendencije i kvaliteta obrazovne infrastrukture. Ipak, ostvarena razina konkurentnosti, prema kvaliteti poslovnog okruženja i poslovnoga sektora, odgovara stupnju razvijenosti regionalnoga gospodarstva a to upućuje na zaključak da se viša razina gospodarskoga razvitka u SDŽ može ostvariti tek uz uvjet daljega unapređenja poslovnoga okruženja, a posebno stvaranja preduvjeta za dinamičan rast i za razvijanje poslovnoga sektora.

U skladu s opisanim okolnostima kao strateški razvojni cilj Splitsko-dalmatinske županije postavljeno je ostvarivanje konkurentnoga gospodarstva kao preduvjeta gospodarskoga rasta i povećanja zaposlenosti. Pritom su konkretni naponi usmjereni na stvaranje odgovarajuće poduzetničke infrastrukture, što uključuje:

- rješavanje prostorno-planske dokumentacije kao preduvjeta za planiranje gospodarskih aktivnosti;
- aktivnosti regionalne razvojne agencije usmjerene na provođenje razvojnih programa⁸;
- unapređenje institucionalne infrastrukture (poduzetnički centri, poslovni inkubatori, tehnološki parkovi, poduzetničke i slobodne zone);
- ulaganje u obrazovanje radi unapređenja radnih i poduzetničkih vještina;
- promociju lokalnoga gospodarstva i poticanje međunarodnih projekata uključivši i prekograničnu suradnju;
- poticanje suradnje sa znanstvenim i obrazovnim institucijama radi učinkovitoga transfera znanja i inoviranja (SDŽ, 2006.).

Tako formulirana strategija razvitka prepoznaje ulogu institucija u stvaranju uvjeta za dinamičan gospodarski rast i promovira regiju u aktivnoga kreatora vlastitoga gospodarskoga napretka (*bottom up*-pristup). Razvojni se ciljevi ostvaruju integralnim pristupom i očekivanim sinergijskim učincima među svim gospodarskim sektorima – poljoprivredom, turizmom i prometom, a posebno prerađivačkom industrijom koja u segmentu proizvodnje visoke tehnološke intenzivnosti ima najveće potencijale za transfer znanja i za podizanje opće razine proizvodnosti, što je preduvjet za uspješnu internacionalizaciju i rastuću međunarodnu konkurentnost lokalnoga gospodarstva. Pritom su, kao strateške djelatnosti za uspješnu internacionalizaciju istaknuti: brodogradnja ('velika' i 'mala'), metalna i elektroindustrija, jednako kao i tekstilna, kožarska i kemijska industrija. Za 'horizontalni' pristup regionalnome razvitku karakteristični su naglasak na pronalaženje pov-

⁸ Osim poslova vezanih uz realizaciju županijske razvojne strategije, regionalna je razvojna agencija u SDŽ usmjerena i prema lokalnim poduzetnicima kojima pruža usluge savjetovanja, i tehničku i financijsku pomoć (jamstvene sheme). Pritom se naglasak stavlja na korištenje naprednih tehnologija u proizvodnji i na povećanje zaposlenosti, a programi su posebno prilagođeni poduzetnicima početnicima.

ljnih izvora financiranja (posebno za MSP), unapređenje javnih službi u području obrazovanja i informiranja poduzetnika i razvitak cjelokupne poduzetničke infrastrukture, od čega se očekuju koristi za sve poslovne subjekte.

3.2. Regionalna poduzetnička infrastruktura u Splitsko-dalmatinskoj županiji

Poduzetničku infrastrukturu u najširem smislu čine svi institucionalni uvjeti (institucije, razvojni programi, financijski fondovi, javna administracija, fizička, komunalna i poslovna infrastruktura) koji pridonose stvaranju kvalitetnih uvjeta poslovanja. Ipak se, u užem smislu pod poduzetničkom infrastrukturom podrazumijevaju institucije poput razvojnih agencija, poduzetničkih centara, tehnoloških parkova i poslovnih inkubatora i svih oblika prostorne koncentracije poduzetničkih aktivnosti preko poduzetničkih i slobodnih zona, *klastera*, industrijskih distrikata i sl.

Organiziranje proizvodnih i poslovnih aktivnosti u okviru *klastera* ili industrijskih distrikata napredni je oblik prostornoga aglomeriranja poduzetničkih aktivnosti koji postoji u zemljama sa kvalitetnom poslovnom klimom i s višim stupnjem gospodarskoga razvitka. Sukladno s time, koristi su od takvih oblika organiziranja poslovnih aktivnosti veće, pa uključuju horizontalnu i vertikalnu integraciju u proizvodnji, specijalizaciju u užim tržišnim nišama, snažnije aktivnosti inoviranja i razvijanja društvenoga kapitala. Ipak su zbog tranzicijskoga naslijeđa i zbog tradicionalno nerazvijenih poduzetničkih aktivnosti u Splitsko-dalmatinskoj županiji naponi još uvijek usmjereni na uspostavljanje poduzetničkih zona koje bi morale potaknuti reindustrijalizaciju i omogućiti stabilniji razvitak i razvoj regionalnoga gospodarstva. Kao osnovne koristi od formiranja poduzetničkih zona u SDŽ očekuju se povećanje proizvodnje, zaposlenosti i izvoza kao posljedice formiranja ponude specijaliziranih inputa (prije svega radne snage), i uže specijalizacije i povećanja učinkovitosti u proizvodnji. Prostorna koncentracija poduzetničkih aktivnosti morala bi se pozitivno odraziti i na dostupnost izvora financiranja i na smanjenje asimetrije informacija za male poduzetnike i dati veći doprinos jačanju konkurentnosti regionalnoga i ukupnoga nacionalnog gospodarstva (više u: Boix, 2009.; De Propris, 2009.; de Blasio i sur., 2009.).

Na području SDŽ planirane su ukupno 42 poduzetničke zone ukupne veličine 1.200 ha; godine 2010. od ukupnoga broja predviđenih zona njih je 28 u funkciji ili u finalnoj fazi realizacije zbog stanja imovinsko-pravnih odnosa i vlasništva nad zemljištem, i zbog stanja prostorno-planske dokumentacije i komunalne opremljenosti (tablica 7.). Većina poduzetničkih zona ima mješovitu namjenu, a to osim proizvodnih aktivnosti uključuje i uslužne aktivnosti, poput poslovne lo-

gistike, servisnih službi i trgovine. Pojedinačno su najbrojnije male poduzetničke zone (do 50 ha) koje pružaju veće mogućnosti za razvijanje maloga i srednjega poduzetništva, a srednje velikih je i velikih poduzetničkih zona s potencijalima za privlačenje velikih investicijskih projekata i eventualno FDI ukupno sedam⁹. Usto su velike poduzetničke zone kvalitetnije pripremljene za prihvatanje novih FDI.

Tablica 7.:

PODUZETNIČKE ZONE U SPLITSKO-DALMATINSKOJ ŽUPANIJI
 PREMA OSNOVNIM POKAZATELJIMA, PREMA VELIČINI, 2010.

male poduzetničke zone (veličina: do 50 ha) broj zona: 21; ukupna veličina: 421 ha			
imovinsko-pravni odnosi (% od ukupne veličine)	prostorno-planska dokumentacija* (broj)	namjena	izgrađenost (broj i % od ukupne veličine)
<ul style="list-style-type: none"> • vlasništvo JLS: 24,1% • privatno vlasništvo: 75,9% 	<ul style="list-style-type: none"> • PP: 20 • DPU: 9 • bez PP: 1 	mješovita	<ul style="list-style-type: none"> • u funkciji (8): 22,1% • u izgradnji (6): 47% • u pripremi (7): 30,9%
srednje poduzetničke zone (veličina: 50-100 ha) broj zona: 4; ukupna veličina: 227 ha			
<ul style="list-style-type: none"> • vlasništvo JLS: 78% • privatno vlasništvo: 22% 	<ul style="list-style-type: none"> • PP: 3 • DPU: 3 • bez PP: 1 	mješovita	<ul style="list-style-type: none"> • u funkciji (1): 30,8% • u izgradnji (1): 25,1% • u pripremi (2): 44,1%
velike poduzetničke zone (veličina: 100 ha i više) broj zona: 3; ukupna veličina: 557 ha			
<ul style="list-style-type: none"> • vlasništvo JLS: 76,7% • privatno vlasništvo: 23,3% 	<ul style="list-style-type: none"> • PP: 3 • DPU: 2 	mješovita	<ul style="list-style-type: none"> • u funkciji (1): 48,5% • u izgradnji (1): 58,1% • u pripremi (1): 23,4%
ukupno poduzetničke zone broj zona: 28; ukupna veličina: 1.205 ha			
<ul style="list-style-type: none"> • vlasništvo JLS: 58,6% • privatno vlasništvo: 41,4% 	<ul style="list-style-type: none"> • PP: 26 • DPU: 14 • bez PP: 2 	mješovita	<ul style="list-style-type: none"> • u funkciji (10): 35,9% • u izgradnji (8): 34,2% • u pripremi (10): 29,9%

* PP-prostorni plan, DPU-detaljni plan uređenja.

Izvor: SDŽ, 2009.

⁹ O potencijalima poduzetničkih zona za prihvat FDI više u: Greenaway i sur. (2004.) i Aitken i sur. (1997.).

U najvećem broju slučajeva jedinice lokalne samouprave, na teritoriju kojih se poduzetničke zone nalaze, potiču ulaganja subvencioniranjem cijene zemljišta, i potpunim ili djelomičnim subvencioniranjem troškova komunalnoga doprinosa. Usto, od 24 jedinice lokalne samouprave koje imaju poduzetničke zone, njih 18 ulagačima pružaju dodatne pogodnosti koje proizlaze iz njihovoga statusa kao područja od posebne državne skrbi, brdsko-planinskih područja i otoka, tj. na osnovi odredbi Zakona o poticanju ulaganja. Raspored (realiziranih i planiranih) poduzetničkih zona na području Županije uglavnom prati potrebe za uravnoteženim regionalnim razvitkom i otklanjanjem postojećih intraregionalnih razvojnih dispariteta¹⁰. Na području SDŽ nalaze se i dvije slobodne zone, osnovna prednost kojih je oslobođanje od carine na uvoz robe namijenjene preradi ili daljem trgovačkom posredovanju, tj. plaćanje poreza na dobit. Na taj se način izravno potiču proizvodne aktivnosti i izvoz, a u kombinaciji s mjerama za poticanje ulaganja stvara se kvalitetna osnova za širenje gospodarskih aktivnosti i za održivu internacionalizaciju regionalnoga gospodarstva¹¹.

Na području SDŽ postoji mreža od sedam poduzetničkih centara koji predstavljaju značajnu podršku u prevladavanju unutarnjih ograničenja lokalnih poduzeća u ostvarivanju rasta i internacionalizacije poslovanja. Zbog prevladavajuće rane faze internacionalizacije MSP, aktivnosti poduzetničkih centara usmjerene su na obrazovanje, savjetovanje i informiranje poduzetnika, uglavnom o izvorima financiranja i o razvojnim projektima. Obrazovanje i savjetovanje uključuju ekonomsku i pravnu pomoć vezanu uz upravljanje poslovnim funkcijama, a posebna se podrška poduzetnicima početnicima pruža sufinanciranjem kamata na komercijalne kredite i izdavanjem jamstava za pokretanje tehnološki naprednih proizvodnih ili deficitarnih uslužnih djelatnosti¹². Neki poduzetnički centri nude i cjelovitu uslugu poslovnog inkubatora, ponajprije za proizvodna poduzeća, tj. pružaju usluge promocije lokalnih poduzetnika (uglavnom mikropoduzeća), usmjerene na povezivanje s lokalnim i međunarodnim tržištem. Za razliku od razvijenih zemalja u kojima je segment maloga gospodarstva uglavnom u fazi 'zrele' internacionalizacije i ima razvijeni sustav transfera znanja kao značajne komponente u ostvarivanju konkurentnoga regionalnoga gospodarstva (više u: Patton i Kenney, 2009.), ovaj oblik poduzetničke infrastrukture još uvijek nedovoljno razvijen u SDŽ. Od

¹⁰ Na kraju godine 2010. kontinentalni dio Županije raspolaže sa približno 90% prostora ukupno namijenjenoga za razvijanje poduzetničkih zona u SDŽ. Procjenjuje se da je u 28 aktivnih poduzetničkih zona zaposleno približno 3.700 radnika s tendencijom udvostručenja te brojke kada projekt izgradnje preostalih 14 poduzetničkih zona bude završen.

¹¹ Povoljni su uvjeti poslovanja rezultirali potpunom iskorištenošću kapaciteta slobodnih zona u SDŽ u kojima je zaposleno oko 560 radnika.

¹² Relativno slaba iskorištenost povoljnih financijskih aranžmana rezultat je kretanja u poduzetnički pothvat bez jasne vizije i uvjeta kreditiranja koji ne uvažavaju specifičan položaj poduzetnika početnika (nedostatak instrumenata kreditnoga osiguranja).

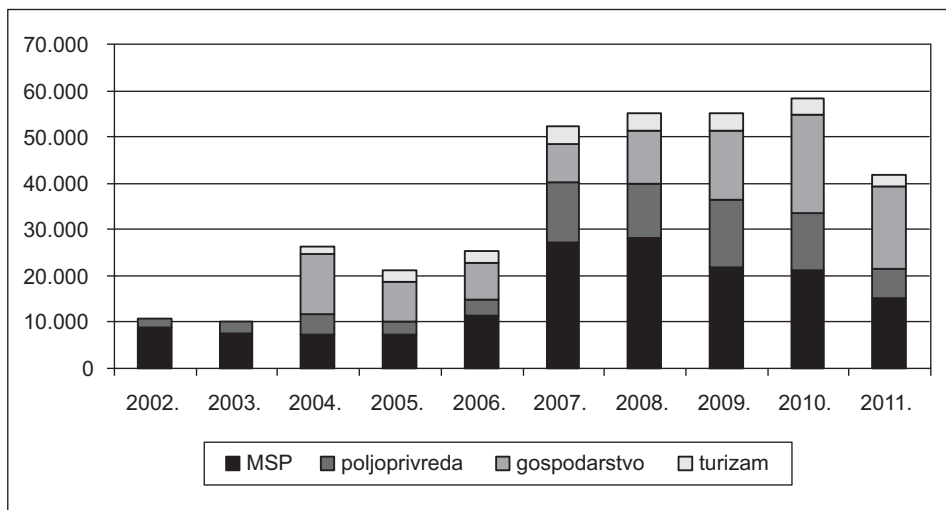
svih institucija na području Županije samo dvije nude cjelovito razrađene usluge primjene suvremenih znanja (u prehrambenoj industriji i informacijsko-komunikacijskom sektoru), što još uvijek ne zadovoljava potrebe za dugoročno održivom internacionalizacijom segmenta maloga gospodarstva.

3.3. Regionalni razvojni programi Splitsko-dalmatinske županije

Radi realizacije gospodarskoga rasta i razvitka, Splitsko-dalmatinska županija financira konkretne projekte na osnovi kojih je u tijeku godine 2010. u lokalno gospodarstvo uložila približno 60 mil. HRK. Od toga su iznosa najizdašnije financirani razvitak maloga i srednjega poduzetništva i ukupni gospodarski razvitak na koje zajedno otpada oko 70% ukupnih izdataka, a neposredna je financijska pomoć sektoru poljoprivrede i turizma iznosila 20%, odnosno 10% (slika 9). Pomoć namijenjena malom i srednjem poduzetništvu u najvećoj se mjeri sastojala od subvencioniranja kamata na komercijalne kredite, od pomoći poduzetnicima

Slika 9:

STRUKTURA RASHODA PRORAČUNA SPLITSKO-DALMATINSKE ŽUPANIJE NAMIJENJENIH GOSPODARSTVU*

* Uključeni izdaci za lovstvo i za projekte Europske Unije.

Izvor: SDŽ – “Službeni glasnik – službeno glasilo Splitsko-dalmatinske županije”

jamstvenim shemama radi unapređenja njihove kreditne sposobnosti¹³ i nešto manje od bespovratnih potpora namijenjenih financiranju usluga poslovnoga savjetovanja u ranoj fazi poslovanja. Kao posljedica gospodarske krize, planirano je godine 2011. sniženje ukupnih proračunskih rashoda za gospodarstvo za približno 30%, čime je usporeno financiranje najznačajnijih razvojnih projekata u SDŽ. Ipak, uz nastavak subvencioniranja širokoga spektra poduzetničkih aktivnosti i financiranja razvijanja poduzetničkih zona na području Županije, kao prioriteth razvojnih aktivnosti, zamjetan je od godine 2008. rastući naglasak na projekte iz područja gospodarskoga razvitka, a posebno osnivanje tehnološkoga parka (planirano za godinu 2011.). Značajno povećanje ukupnih izdataka namijenjenih rastu i razvitku gospodarstva ostvaren je u godinama 2004. i 2007.

U području ukupnoga gospodarskoga razvitka, do 2011. SDŽ je najviše financirala projekte s potencijalno najsnažnijim 'horizontalnim' učinkom poput: izgradnje poduzetničkih zona, unapređenja prometne povezanosti otoka s kopnom, daljega razvitka energetske infrastrukture i provođenja strategije gospodarskoga razvitka (tablica D3). Pojedinačno najvažniji gospodarsko-razvojni projekt jest izgradnja mreže poduzetničkih zona, što uključuje sufinanciranje aktivnosti vezanih uz dalju izgradnju postojećih i uz osnivanje novih poduzetničkih zona. Pritom, bespovratna se financijska pomoć uglavnom odnosi na izradu prostorno-planske dokumentacije, na otkup i komunalno uređenje zemljišta i na ostale administrativne troškove vezane uz upravljanje poduzetničkom zonom, a prednost imaju zone koje pridonose povećanju zaposlenosti u proizvodno-prerađivačkom sektoru, tehnološko-razvojna inovacijska središta i aktivnosti poslovne podrške (logistika)¹⁴. Splitsko-dalmatinska županija u okviru svojih programa neposredno potiče i izvoznu orijentaciju domaćih poduzetnika a to čini odobravanjem pogodnosti namijenjenih izvozu roba i usluga. Isto se tako potiče i gospodarsko restrukturiranje, kako kapitalnim razvojnim programima, tako i transferom znanja i tehnologije koji će svoju primjenu naći u domaćoj proizvodnji. U tu se svrhu odobravaju krediti namijenjeni sufinanciranju specifičnih projekata (do najviše 80% vrijednosti projekta) ili se odobravaju subvencije na kamate na komercijalne kredite (tablica 8.).

¹³ U godini 2009. primljeno je 450 zahtjeva za jamstva na osnovi kojih je realizirano 65 poduzetničkih kredita ukupne vrijednosti od 12 mil. HRK. U razdoblju 2002.-2008. subvencionirano je ukupno 1.227 investicijskih projekata u iznosu od 61 mil. HRK; ukupna vrijednost poduzetničkih ulaganja financiranih bankarskim kreditima i obuhvaćenih ovim programom iznosi 1,3 mlrd. HRK.

¹⁴ U razdoblju 2004.-2008. u izgradnju poduzetničkih zona uloženo je ukupno 48 mil. HRK, od čega je SDŽ uložila 14 mil. HRK. Za razdoblje 2008.-2012. predviđeno je otvaranje novih poduzetničkih zona na približno 340 ha.

Tablica 8.:UVJETI KREDITIRANJA U OKVIRU 'FONDA ZA GOSPODARSKI
RAZVITAK SPLITSKO-DALMATINSKE ŽUPANIJE', 2009.

namjena kredita	početak	razdoblje otplate	ukupan rok povrata	kamatna stopa
	godine			%
izvoz roba i usluga (<i>min. 30% poslovnih prihoda</i>)	1	2	3	2,5
razvijanje novih, na znanju zasnovanih proizvoda	2	8	10	2
prijenos znanja i novih ekološki prihvatljivih tehnologija				
kapitalni razvojni programi i restrukturiranje				
korištenje obnovljivih izvora energije	1	7	8	2
poticanje energetske učinkovitosti				

Izvor: SDŽ, 2005.

Zaključna razmatranja

Osnovni problem internacionalizacije malih i srednjih poduzeća proizlazi iz vanjskih i unutrašnjih ograničenja njihova poslovanja. Tržišne nesavršenosti i asimetrija informacija, jednako kao i nedostatni unutarnji resursi umanjuju kapacitete MSP u iskorištavanju tržišnih prilika. Sa druge strane, taj segment gospodarstva, stvaranjem zaposlenosti i doprinosom gospodarskome restrukturiranju, može značajno utjecati na konkurentnost velikih poslovnih sustava i na otklanjanje regionalnih razvojnih dispariteta. Zato problematika uspješne internacionalizacije MSP zahtijeva podršku ekonomske politike, osobito u slučaju malih ekonomija¹⁵.

Slaba dinamika gospodarskoga rasta i zaostajanje u odnosu na prosjek Hrvatske, jednako kao i pretežno uslužni karakter gospodarstva koji ne može osigurati brži rast brutododane vrijednosti i proizvodnosti rada, najznačajnija su obilježja gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije. Negativni saldo u razmjeri s inozemstvom, relativno mali udio maloga gospodarstva u stvaranju izvoz-

¹⁵ Iako se smatra da provođenje ekonomske politike posebno prilagođene određenome segmentu gospodarstva dovodi do suboptimalnih učinaka na razini cijeloga gospodarstva (zbog dodatnih troškova i neučinkovite alokacije resursa), takvi se stavovi ipak više odnose na razvijene zemlje kod kojih je problem nekonkurentnosti MSP manje izražen (ter Wengel i Rodriguez, 2006.; Fischer i Reuber, 2001.).

nih prihoda i komparativne prednosti MSP - uglavnom u tradicionalnome sektoru koji ne zahtijeva specijalizirana znanja- a ni velika početna ulaganja ne jamče značajnije prednosti ekonomije obujma i predstavljaju uvjete u kojima neće biti jednostavno potaknuti regionalni rast i razvitak. U tome smislu kombinacija mjera na nacionalnoj razini usmjerenih na poticanje izvoza¹⁶ i onih na regionalnoj razini, namijenjenih jačanju poduzetničkih aktivnosti, može pomoći malim i srednjim poduzećima u zauzimanju kvalitetnih pozicija na međunarodnome tržištu.

U skladu s teorijskim predviđanjima o različitim potrebama MSP u procesu internacionalizacije prema stupnju njihova razvitka, naponi u Splitsko-dalmatinskoj županiji sada su uglavnom usmjereni na stvaranje preduvjeta za poticanje gospodarskoga rasta i razvitka, a tek posredno i na internacionalizaciju lokalnoga (maloga) gospodarstva. Ipak, uočava se da se unapređenje pokazatelja internacionalizacije lokalnoga gospodarstva i MSP podudara s povećanjem izdataka namijenjenih financiranju regionalnoga rasta i razvitka. Zbog tranzicijskoga nasljeđa i nerazvijenosti poduzetničkoga sektora poticajne mjere sada uključuju financijsku, tehničku i savjetodavnu pomoć poduzetnicima početnicima, a napredniji oblici pomoći malome gospodarstvu uključuju zasad još uvijek skromne napore u inoviranju i transferu znanja, te uznapređovali proces prostornoga okrupnjivanja poduzetničkih aktivnosti formiranjem poduzetničkih zona. Iako je stvaranje uvjeta za rast i razvitak MSP potreban preduvjet i logičan početak dugoročnoga razvitka maloga gospodarstva, njegova uspješna internacionalizacija zahtijeva provođenje mjera usmjerenih prije svega na jačanje međunarodne konkurentnosti. Za institucije regionalnoga razvitka to bi u narednome razdoblju značilo stvaranje novih poslovnih prilika za MSP, i to stvaranjem poticajne poslovne klime i povećanjem kapaciteta maloga gospodarstva u iskorištavanju tržišnih prilika unapređenjem dostupnosti najvažnijih razvojnih resursa – znanja, tehnologije i specijaliziranih inputa.

Prema dobivenim rezultatima istraživanja, a u skladu s pozitivnim iskustvima drugih zemalja¹⁷, poticanje bi svih oblika stvaranja i transfera znanja – od programa obrazovanja, do transfera tehnologije i inoviranja – koji imaju i najsnažniji ‘horizontalni’ učinak na cjelokupno gospodarstvo, rezultiralo jačanjem konkurentnosti i uspješnom internacionalizacijom MSP na području SDŽ. Također, iskustva pokazuju da bi sustavno poticanje horizontalne i vertikalne integracije poduzeća omogućilo veću učinkovitost poslovanja, ali i bolju poveza-

¹⁶ Nacionalnoj je izvoznoj strategiji cilj: povećanje broja izvoznika i dodane vrijednosti u izvozu, povećanje konkurentnosti u proizvodnji domaćih *inputa* i poluproizvoda i stvaranje izvoznih *klastera* (voda, mala brodogradnja, tekstil i odjeća, informacijsko-komunikacijske tehnologije, drvo i namještaj, marikultura).

¹⁷ De Chiara i Minguzzi (2002.); De Clercq i sur. (2008.); Patton i Kenney (2009.); Saareketo i sur. (2008.).

nost sa tržištima dobavljača i kupaca. Na taj bi se način značajno umanjio tržišni rizik za MSP i ojačali bi izgledi za dugoročno održivi razvitak. Usto bi poticanje odgovarajućih oblika poslovne suradnje, koji posebno pogoduju MSP u ranoj fazi internacionalizacije, poticanje programa poslovnoga povezivanja i prekogranične suradnje, privlačenja FDI i poslovanja na osnovi podugovaranja, dodatno pridonijeli ostvarenju gore spomenutih ciljeva. Ipak, potencijalno najsnažniji doprinos održivoj internacionalizaciji lokalnoga gospodarstva u SDŽ u ovome trenutku ima uspostavljanje poduzetničkih zona. Poduzetničke zone u svome razvitku mogu potaknuti povezivanje lokalnoga gospodarstva formiranjem *klastera* i u konačnici otvoriti široke mogućnosti promišljanju o regionalnome razvitku i o industrijskoj politici i formiranju društvenoga kapitala kao značajnoga inputa u poslovanju MSP (iskustvo talijanskih industrijskih distrikata). Uz pretpostavku provođenja spomenutih mjera započeti proces prostornoga aglomeriranja može dovesti do podrobnije specijalizacije i podjele rada što bi za posljedicu imalo povećanje učinkovitosti u proizvodnji i proizvodnosti rada, povećane 'učinke prelijevanja' znanja i informacija, rastuću ekonomiju obujma i veću dostupnost proizvodnih faktora, uključivši izvore financiranja.

Popis literature:

- Acs, Z. J., O’Gorman, C., Szerb, L., Terjesen, S. (2007). “Could the Irish Miracle be Repeated in Hungary”, *Small Business Economics*, (28): 123-142.
- Aitken, B., Hanson, H. G., Harrison, A. E. (1997). “Spillovers, Foreign Investment, and Export Behavior”, *Journal of International Economics*, (43): 103-132.
- Alvarez, R. E. (2004). “Sources of Export Success in Small- and Medium-Sized Enterprises: The Impact of Public Programs”, *International Business Review*, (13): 383-400.
- Arinaitwe, S. K. (2006). “Factors Constraining the Growth and Survival of Small Scale Business. A Developing Countries Analysis”, *Journal of American Academy of Business*, (8), 2: 167-178.
- Babakus, E., Yavas, U., Haahti, A. (2006). “Perceived Uncertainty, Networking and Export Performance”, *European Business Review*, (18), 1: 4-13.
- Banga, R. (2003). “The Differential Impact of Japanese and U.S. Foreign Direct Investments on Exports of Indian Manufacturing”, *Indian Council for Research on International Economic Relations Working Paper*, br. 106.
- Bell, J. (1997). “A Comparative Study of the Export Problems of Small Computer Software Exporters in Finland, Ireland and Norway”, *International Business Review*, (6), 6: 585-604.

- Boix, R. (2009.). "The Empirical Relevance of Italian Industrial Districts in Spain", u: Becattini, G., Bellandi, M., De Propriis, L. (ur.), *A Handbook of Industrial Districts*, Edward Elgar, Cheltenham, str. 343-359.
- Cabrol, M., Nlemvo, F. (2009.). "The Internationalization of French New Ventures: The Case of the Rhone-Alps Region", *European Management Journal*, (27): 255-267.
- de Blasio, G., Omiccioli, M., Signorini, L. F. (2009.). "Measuring the Districts Effect", u: Becattini, G., Bellandi, M., De Propriis, L. (ur.), *A Handbook of Industrial Districts*, Edward Elgar, Cheltenham, str. 381-393.
- De Chiara, A., Minguzzi, A. (2002.). "Success Factors in SMEs' Internationalization Processes: An Italian Investigation", *Journal of Small Business Management*, (40), 2: 144-153.
- De Clercq, D., Hessels, J., van Stel, A. (2008.). "Knowledge Spillovers and New Ventures' Export Orientation", *Small Business Economics*, (31): 283-303.
- De Propriis, L. (2009.). "The Empirical Relevance of Italian Industrial Districts in Great Britain", u: Becattini, G., Bellandi, M., De Propriis, L. (ur.), *A Handbook of Industrial Districts*, Edward Elgar, Cheltenham, str. 360-380.
- DZS – Državni zavod za statistiku, "Bruto domaći proizvod za Republiku Hrvatsku, prostorne jedinice za statistiku 2. razine i županije od 2000. do 2006.", Priopćenje, br. 12.1.5., srpanj 2009.
- DZS – Državni zavod za statistiku, "Bruto domaći proizvod za Republiku Hrvatsku, prostorne jedinice za statistiku 2. razine i županije u 2007.", Priopćenje, br. 12.1.2., ožujak 2010.
- DZS – Državni zavod za statistiku, "Bruto domaći proizvod za Republiku Hrvatsku, prostorne jedinice za statistiku 2. razine i županije u 2008.", Priopćenje, br. 12.1.2., veljača 2011.
- DZS – Državni zavod za statistiku, "Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2008.", Priopćenje, br. 7.1.4., rujan 2009.
- DZS – Državni zavod za statistiku, "Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom po županijama gradovima i općinama za razdoblje od siječnja do prosinca 2004.", www.dzs.hr, [pristup: 03. 01. 2011.].
- DZS – Državni zavod za statistiku, "Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom po županijama gradovima i općinama za razdoblje od siječnja do prosinca 2005.", www.dzs.hr, [pristup: 03. 01. 2010.].
- DZS – Državni zavod za statistiku, "Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom po županijama gradovima i općinama za razdoblje od siječnja do prosinca 2006.", Priopćenje, br. 4.2.2/4., veljača 2007.

- DZS – Državni zavod za statistiku, “*Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom po županijama gradovima i općinama za razdoblje od siječnja do prosinca 2007.*”, Priopćenje, br. 4.2.2/4., veljača 2008.
- DZS – Državni zavod za statistiku, “*Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom po županijama gradovima i općinama za razdoblje od siječnja do prosinca 2008.*”, Priopćenje, br. 4.2.2/4., veljača 2011.
- DZS – Državni zavod za statistiku, “*Robna razmjena Republike Hrvatske s inozemstvom po županijama gradovima i općinama za razdoblje od siječnja do prosinca 2010.*”, Priopćenje, br. 4.2.2/4., veljača 2009.
- DZS – Državni zavod za statistiku, “*Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2009.*”, 2010.
- DZS – Državni zavod za statistiku, “*Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2010.*”, 2011.
- FINA – Financijska agencija, baza podataka – pokazatelji poslovanja poduzeća Splitsko-dalmatinske županije za 2008. godinu.
- Fischer, E., Reuber, A. R. (2001.). “Targeting Export Support to SMEs: Owners’ International Experience as a Segmentation Basis”, *Small Business Economics*, (20): 69-82.
- Fletcher, D. (2004.). “International Entrepreneurship and the Small Business”, *Entrepreneurship & Regional Development*, (16): 289-305.
- Greenaway, D., Sousa, N., Wakelin, K. (2004.). “Do Domestic Firms Learn to Export from Multinationals?”, *European Journal of Political Economy*, (20): 1027-1043.
- HGK – Hrvatska gospodarska komora, baza podataka – Statistika vanjske trgovine Republike Hrvatske prema NKD, 2009.
- Jansson, H., Sandberg, S. (2008.). “Internationalization of Small and Medium Sized Enterprises in the Baltic Sea Region”, *Journal of International Management*, (14): 65-77.
- Katsikeas, C. S., Morgan, R. E. (1994.). “Differences in Perceptions of Exporting Problems Based on Firm Size and Export Market Experience”, *European Journal of Marketing*, (28), 5: 17-35.
- Leonidou, L. C. (2004.). “An Analysis of the Barriers Hindering Small Business Export Development”, *Journal of Small Business Management*, (42), 3: 279-302.
- Lu, J. W., Beamish, P. W. (2006.). “SME Internationalization and Performance: Growth vs. Profitability”, *Journal of International Entrepreneurship*, (4): 27-48.

- Mateev, M., Anastasov, Y. (2010.). "Determinants of Small and Medium Sized Fast Growing Enterprises in Central and Eastern Europe: A Panel Data Analysis", *Financial Theory and Practice*, (34), 3: 269-295.
- McNaughton, R. B. (2003.). "The Number of Export Markets that a Firm Serves: Process Model Versus the Born-Global Phenomenon", *Journal of International Entrepreneurship*, (1), 3: 297-311.
- Menghinello, S. (2009.). "Measuring the Internationalisation of Industrial Districts", u: Becattini, G., Bellandi, M., De Propris, L. (ur.), *A Handbook of Industrial Districts*, Edward Elgar, Cheltenham, str. 394-410.
- MRRŠVG – Ministarstvo regionalnog razvoja, šumarstva i vodnog gospodarstva Republike Hrvatske, "Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske", srpanj 2008.
- NN – Narodne novine, "Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva", br. 29, 2002.
- Neupert, K. E., Baughn, C. C., Dao, T. T. L. (2006.). "SME exporting challenges in transitional and developed economies", *Journal of Small Business and Enterprise Development*, (13), 4: 535-545.
- Patton, D., Kenney, M. (2009.). "The University Research-Centric Districts in the United States", u: Becattini, G., Bellandi, M., De Propris, L. (ur.), *A Handbook of Industrial Districts*, Edward Elgar, Cheltenham, str. 549-564.
- Rialp, A., Rialp, J., Knight, K. A. (2005.). "The Phenomenon of Early Internationalizing Firms: What Do We Know After a Decade (1993-2003) of Scientific Inquiry?", *International Business Review*, (14): 147-166.
- Saarenketo, S., Puumalainen, K., Kyläheiko, K., Kuivalainen, O. (2008.). "Linking Knowledge and Internationalization in Small and Medium-Sized Enterprises in the ICT Sector", *Technovation*, (28): 591-601.
- SDŽ – Splitsko-dalmatinska županija, Ekonomski fakultet Split, "Regionalni operativni program Splitsko-dalmatinske županije", 2006.
- SDŽ – Splitsko-dalmatinska županija, "Pravilnik o uvjetima korištenja sredstava Fonda – 'Fond za gospodarski razvitak Splitsko-dalmatinske županije'", prosinac 2005.
- SDŽ – Splitsko-dalmatinska županija, "Program poticanja izgradnje poduzetničkih zona u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje 2008.-2012.", lipanj 2008.
- SDŽ – Splitsko-dalmatinska županija, Upravni odjel za gospodarstvo, razvitak i obnovu, "Izješće o stvarivanju programa poticanja malog i srednjeg poduzetništva u 2007. godini", veljača 2008.

- SDŽ – Splitsko-dalmatinska županija, Upravni odjel za gospodarstvo, razvitak i obnovu, “*Izvješće o radu Upravnog odjela za gospodarstvo, razvitak i obnovu u 2008. godini*”, siječanj 2009.
- SDŽ – Splitsko-dalmatinska županija, “*Službeni glasnik – službeno glasilo Splitsko-dalmatinske županije*”, www.dalmacija.hr, [pristup: 03. 02. 2011.].
- SDŽ – Splitsko-dalmatinska županija, Upravni odjel za proračun i financije, “*Strategija gospodarskog razvitka Splitsko-dalmatinske županije: 2003.-2015.*”, listopad 2003.
- Sforzi, F. (2009.). “The Empirical Evidence of Industrial Districts in Italy”, u: Becattini, G., Bellandi, M., De Propriis, L. (ur.), *A Handbook of Industrial Districts*, Edward Elgar, Cheltenham, str. 327-342.
- Tattara, G. (2009.). “Internationalisation of Production Activities of Italian Industrial Districts”, u: Becattini, G., Bellandi, M., De Propriis, L. (ur.), *A Handbook of Industrial Districts*, Edward Elgar, Cheltenham, str. 682-693.
- ter Wengel, J., Rodriguez, E. (2006.). “SME Export Performance in Indonesia After the Crisis”, *Small Business Economics*, (26): 25-37.
- UNDP – Program Ujedinjenih naroda za razvoj, Nacionalno vijeće za konkurentnost, Hrvatska gospodarska komora, “*Regionalni indeks konkurentnosti Hrvatske 2007.*”, Zagreb, 2008.
- van Stel, A., Carree, M., Thurik, R. (2005.). “The Effect on Entrepreneurial Activity on National Economic Growth”, *Small Business Economics*, (24): 311-321.
- Wennekers, S., van Stel, A., Thurik, R., Reynolds, P. (2005.). “Nascent Entrepreneurship and the Level of Economic Development”, *Small Business Economics*, (24): 293-309.

INSTITUTIONAL CONDITIONS OF SMALL AND
MEDIUM ENTERPRISES' INTERNATIONALIZATION:
THE CASE OF THE SPLIT-DALMATIA COUNTY

Summary

Recent developments on international market, primarily determined by dynamic technological advance and new consumer preferences, open up new opportunities of business internationalization for small and medium sized enterprises. Furthermore, with globalisation and advanced process of economic integration these developments become inevitable and call for effective economic policy measures aimed at maximising net-benefits. Based on theoretical and empirical inferences on constraints in the development of SMEs,

including obstacles to their successful integration on international market, this paper uses the case of the Split-Dalmatia County to discuss the conditions of business internationalization of a regional economy, while showing the importance of good local business infrastructure. The paper proves that in the early phase of internationalization, supporting business services are primarily aimed at creating conditions for growth and development; in a more mature phase, however, improving international competitiveness of local business proves to be a more effective tool for a long-term business internationalization.

Key words: small and medium enterprises, international trade, revealed comparative advantage, regional economy, Croatia

Tablica D1:

POKAZATELJI POSLOVANJA I INTERNACIONALIZACIJE MALIH I
SREDNJIH PODUZEĆA SPLITSKO-DALMATINSKE ŽUPANIJE PREMA
DJELATNOSTI (NKD 2007.), 2008

šifra	naziv	udio (%)					trgovinski saldo (EUR)	obujam trg. (% ukup. prihodi)
		broj tvrtki	prihodi	izvoz	uvoz	zaposleni		
A	POLJOPRIVREDA, ŠUMARSTVO I RIBARSTVO	1,26	1,07	4,74	1,80	1,13	6.950.314	51,21
A01	Biljna i stočarska proizvodnja, lovstvo i povez. uslužne djelat.	0,93	0,52	0,09	0,34	0,81	-1.223.457	8,31
A02	Šumarstvo i sječa drva	0,01	0	0	0	0	0	0
A03	Ribarstvo	0,33	0,54	4,64	1,46	0,32	8.173.771	92,39
B	RUDARSTVO I VAĐENJE	0,39	1,25	0,07	0,34	0,78	-1.282.812	3,29
B05	Vađenje ugljena i lignita	0,01	0,01	0	0,15	0,03	-674.769	129,77
B06	Vađenje sirove nafte i prirodnog plina	0	0	0	0	0	0	-
B07	Vađenje metalnih ruda	0	0	0	0	0	0	-
B08	Ostalo rudarstvo i vađenje	0,38	1,23	0,07	0,19	0,74	-608.043	2,02
B09	Pomoćne uslužne djelatnosti u rudarstvu	0	0	0	0	0	0	-
C	PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	9,86	16,15	35,50	30,00	18,98	-20.498.320	36,07
C10	Proizvodnja prehrambenih proizvoda	1,09	3,03	6,65	7,66	3,50	-12.825.325	43,02
C11	Proizvodnja pića	0,28	0,72	1,09	1,00	0,87	-992.326	26,10
C12	Proizvodnja duhanskih proizvoda	0	0	0	0	0	0	-
C13	Proizvodnja tekstila	0,18	0,48	0,30	0,84	0,24	-2.743.580	23,09
C14	Proizvodnja odjeće	0,32	0,49	2,16	0,80	1,55	3.260.530	50,93
C15	Proizvodnja kože i srodnih proizvoda	0,13	0,17	0,61	0,24	0,29	863.537	41,74
C16	Prerada drva i pluta, osim namješt.:proiz.od slame i plet.mat.	0,43	0,28	0	0,13	0,53	-554.113	4,82
C17	Proizvodnja papira i proizvoda od papira	0,15	0,28	0,22	0,55	0,23	-1.722.941	26,61
C18	Tiskanje i umnožavanje snimljenih zapisa	0,90	0,35	0,10	0,10	0,83	-107.165	5,13
C19	Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda	0	0	0	0	0	0	-

šifra	naziv	udio (%)					trgovinski saldo (EUR)	obujam trg. (% ukup. prihodi)
		broj tvrtki	prihodi	izvoz	uvoz	zaposleni		
C20	Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda	0,13	0,33	1,06	0,47	0,23	1.263.492	39,35
C21	Proizvodnja osnovnih farmac. proizvoda i farmac. pripravaka	0	0	0	0	0	0	-
C22	Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	0,52	1,18	3,11	3,60	0,91	-6.056.458	51,72
C23	Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	0,76	1,50	0,20	0,91	1,35	-3.385.152	7,39
C24	Proizvodnja metala	0,08	0,02	0,01	0,07	0,03	-253.417	48,48
C25	Proizvodnja gotovih metalnih proizv., osim strojeva i opreme	1,48	1,83	0,80	1,22	2,08	-2.847.334	10,31
C26	Proizvodnja računala i elektroničkih i optičkih proizvoda	0,43	0,76	0,19	1,78	0,46	-7.240.017	26,37
C27	Proizvodnja električne opreme	0,25	0,44	1,05	0,46	0,54	1.271.676	29,10
C28	Proizvodnja strojeva i uređaja, d. n.	0,51	1,87	12,34	5,33	1,64	15.336.767	79,63
C29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	0,02	0,01	0,06	0,04	0	-6.963	65,96
C30	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	0,64	1,40	4,52	3,23	2,25	-26.271	48,71
C31	Proizvodnja namještaja	0,48	0,34	0,19	0,94	0,46	-3.535.507	33,14
C32	Ostala prerađivačka industrija	0,31	0,14	0,49	0,26	0,21	392.982	46,23
C33	Popravak i instaliranje strojeva i opreme	0,79	0,53	0,34	0,38	0,77	-590.735	12,35
D	OPSKRBA EL.ENERG.,PLINOM,PAROM I KLIMAT.	0,14	0,05	0	0	0,14	0	0
D35	Opskrba el. energijom, plinom, parom i klimatizacija	0,14	0,05	0	0	0,14	0	0
E	OPSKR.VODOM; GOSP.OTPAD., SANAC. OKOLIŠA	0,55	1,42	0,26	0,59	2,80	-1.780.836	5,77
E36	Skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom	0,08	0,40	0	0	0,97	0	0
E37	Uklanjanje otpadnih voda	0,03	0,02	0	0	0,03	0	0
E38	Skupljanje otpada, djelatnosti obrade i zbrinjavanja otpada	0,40	0,90	0,26	0,59	1,71	-1.766.604	9,10
E39	Djelatnosti sanac.okoliša,ostale djelat. gospodarenja otpadom	0,03	0,11	0	0	0,10	-14.232	0,32
F	GRAĐEVINARSTVO	15,12	18,34	4,85	2,94	15,77	2.297.236	3,68
F41	Gradnja zgrada	9,11	8,60	0,69	1,17	6,65	-2.977.429	2,04
F42	Gradnja građevina niskogradnje	1,21	4,40	3,04	0,41	3,72	7.770.164	6,17
F43	Specijalizirane građevinske djelatnosti	4,81	5,34	1,12	1,36	5,40	-2.495.498	4,26
G	TRG.NA VEL.I MALO;POPR.MOT.VOZI I MOTOCIK.	28,16	38,78	15,15	54,51	26,14	-192.359.867	17,73
G45	Trg.na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala	2,17	5,18	0,56	8,60	1,96	-36.096.048	18,27
G46	Trg.na veliko, osim trgovine motornim vozilima i motocikl.	15,05	19,35	12,52	30,15	11,64	-93.368.550	21,25
G47	Trg.na malo, osim trgovine motornim vozilima i motocikl.	10,94	14,25	2,07	15,77	12,53	-62.895.269	12,74
H	PRIJEVOZ I SKLADIŠTENJE	4,04	5,01	13,66	2,52	6,32	31.861.218	25,78
H49	Kopneni prijevoz i cjevovodni transport	2,19	2,26	3,12	0,81	4,19	6.269.539	14,11

šifra	naziv	udio (%)					trgovinski saldo (EUR)	obujam trg. (% ukup. prihodi)
		broj tvrtki	prihodi	izvoz	uvoz	zaposleni		
H50	Vodeni prijevoz	0,71	0,57	1,77	0,96	0,35	1.344.660	40,85
H51	Zračni prijevoz	0,06	0,22	0,29	0,02	0,13	828.800	10,72
H52	Skladištenje i prateće djelatnosti u prijevozu	1,06	1,95	8,48	0,73	1,66	23.418.219	36,67
H53	Poštanske i kurirske djelatnosti	0,01	0	0	0	0	0	0
I	DJELAT.SMJESTAJA, PRIP. I USLUŽIVANJ. HRANE	8,36	3,67	11,18	0,58	7,68	32.586.369	24,55
I55	Smještaj	4,85	2,82	11,09	0,49	5,15	32.693.390	31,37
I56	Djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića	3,51	0,85	0,09	0,09	2,52	-107.020	1,84
J	INFORMACIJE I KOMUNIKACIJE	2,31	1,36	1,69	0,54	1,63	2.939.735	13,53
J58	Izdavačke djelatnosti	0,54	0,17	0,15	0,05	0,15	229.270	10,02
J59	Proizvodnja filmova i ostalih elektronskih .medijskih zapisa	0,25	0,10	0	0	0,15	-19.348	0,59
J60	Emitiranje programa	0,23	0,14	0,01	0	0,22	13.998	0,41
J61	Telekomunikacije	0,08	0,36	0,03	0,10	0,26	-353.947	3,49
J62	Računalno programiranje, savjetovanje i povezane djel.	1,00	0,51	0,93	0,36	0,71	1.307.637	21,07
J63	Informacijske uslužne djelatnosti	0,20	0,08	0,58	0,02	0,15	1.762.126	54,73
K	FINANC.DJELATNOSTI I DJELATNOSTI OSIG.	0,45	0,11	0	0,01	0,25	-25.031	0,56
K64	Financijske uslužne djelatnosti, osim osig.i mir. fondova	0,13	0,03	0	0	0,05	0	0
K65	Osigur.,reosigur. i mir.fondovi, osim obveznog soc.osigur.	0,01	0	0	0	0	0	0
K66	Pomoćne djelatnosti kod fin. usluga i djelatnosti osiguranja	0,32	0,07	0	0,01	0,20	-25.031	0,87
L	POSLOVANJE NEKRETNINAMA	8,17	0,95	0,42	0,27	0,84	123.957	6,29
L68	Poslovanje nekretninama	8,17	0,95	0,42	0,27	0,84	123.957	6,29
M	STRUČNE, ZNANSTVENE I TEHNIČKE DJELAT.	11,19	5,38	4,58	2,07	6,09	5.282.169	10,43
M69	Pravne i računovodstvene djelatnosti	3,39	0,55	0,03	0,26	1,62	-1.053.056	5,43
M70	Upravljačke djelatnosti; savjetovanje u vezi s upravljanjem	1,36	0,53	0,63	0,16	0,37	1.264.298	12,08
M71	Arhitektonske djelat. i inženjer.;tehničko ispitivanje i analiza	4,47	3,41	2,98	1,29	3,00	3.676.847	10,56
M72	Znanstveno istraživanje i razvoj	0,11	0,04	0	0,02	0,09	-68.839	5,26
M73	Promidžba (reklama i propaganda) i istraživanje tržišta	1,01	0,32	0,53	0,14	0,39	1.043.432	16,98
M74	Ostale stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	0,70	0,45	0,35	0,19	0,43	248.607	10,41
M75	Veterinarske djelatnosti	0,16	0,08	0,05	0	0,20	170.880	5,16
N	ADMINISTRAT. I POMOĆNE USLUŽNE DJELAT.	5,10	3,47	7,25	2,01	6,04	13.935.204	21,83
N77	Djelatnosti iznajmljivanja i davanja u zakup (leasing)	1,94	1,18	0,80	0,24	0,67	1.469.295	7,20
N78	Djelatnosti zapošljavanja	0,07	0,18	0,14	0	1,43	452.704	5,95

šifra	naziv	udio (%)					trgovinski saldo (EUR)	obujam trg. (% ukup. prihodi)
		broj tvrtki	prihodi	izvoz	uvoz	zaposleni		
N79	Putničke agenc.,turoperatori i ostale rezervacijske usluge	2,48	1,55	6,25	1,62	1,17	12.502.342	41,40
N80	Zaštitne i istražne djelatnosti	0,15	0,26	0	0	1,62	2.704	0,16
N81	Usluge upravljanja i održ.zgrada;uređenje i održ. krajolika	0,35	0,29	0	0,15	1,13	-672.092	5,54
N82	Uredske administ.i pomoć.djelat.,ostale posl. pomoćne djelat.	0,12	0,01	0,06	0	0,02	180.250	40,90
O	JAVNA UPRAVA I OBRANA;OBVEZ. SOC. OSIGUR.	0	0	0	0	0	0	-
O84	Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje	0	0	0	0	0	0	-
P	OBRAZOVANJE	0,91	0,32	0	0	1,05	12.498	0,09
P85	Obrazovanje	0,91	0,32	0	0	1,05	12.498	0,09
Q	DJELAT. ZDRAVSTVENE ZAŠTITE I SOC. SKRBI	0,82	0,38	0	0	1,14	0	0
Q86	Djelatnosti zdravstvene zaštite	0,59	0,28	0	0	0,67	0	0
Q87	Djelatnosti socijalne skrbi sa smještajem	0,21	0,09	0	0	0,44	0	0
Q88	Djelatnosti socijalne skrbi bez smještaja	0,02	0,01	0	0	0,04	0	0
R	UMJETNOST, ZABAVA I REKREACIJA	0,99	1,47	0,02	0,40	1,24	-1.687.312	2,94
R90	Kreativne, umjetničke i zabavne djelatnosti	0,08	0,02	0	0	0,05	788	0,10
R91	Knjižnice, arhivi, muzeji i ostale kulturne djelatnosti	0,01	0,02	0	0	0,03	-1.425	0,15
R92	Djelatnosti kockanja i klađenja	0,12	1,24	0	0,35	0,68	-1.554.573	2,99
R93	Sportske djelatnosti te zabavne i rekreacijske djelatnosti	0,78	0,18	0,02	0,04	0,47	-132.102	3,23
S	OSTALE USLUŽNE DJELATNOSTI	2,18	0,84	0,63	1,42	1,98	-4.268.602	23,38
S94	Djelatnosti članskih organizacija	0	0	0	0	0,00	0	-
S95	Popravak računala i predmeta za osobnu uporabu i kućanstvo	0,79	0,46	0,61	1,32	0,64	-3.876.605	40,32
S96	Ostale osobne uslužne djelatnosti	1,39	0,38	0,01	0,10	1,35	-391.997	2,91
	UKUPNO	100	100	100	100	100	-125.914.080	13,01

Izvor: HGK, 2009.

Tablica D2:

**IZVOZNA ORIJENTACIJA I KOMPARATIVNE PREDNOSTI PODUZEĆA
SPLITSKO-DALMATINSKE ŽUPANIJE PREMA VELIČINI I
DJELATNOSTI (NKD 2007.), 2008.**

šifra	naziv	udio u izvozu (%)				indeks komparativnih prednosti (RCA)			
		mala	srednja	velika	ukupno	mala	srednja	velika	ukupno
A	POLJOPRIVREDA, ŠUMARSTVO I RIBARSTVO	0,38	8,58	0	1,65	0,3919	5,4710	0	1,9087
A01	Biljna i stočarska proizvodnja, lovstvo i povez. uslužne djelat.	0,15	0,04	0	0,03	0,2822	0,1034	0	0,0765
A02	Šumarstvo i sječa drva	0	0	0	0	0	-	0	0
A03	Ribarstvo	0,23	8,53	0	1,62	0,7434	7,2528	-	5,3254
B	RUDARSTVO I VAĐENJE	0,15	0	0	0,02	0,3636	0	0	0,0083
B05	Vađenje ugljena i lignita	0	0	0	0	-	-	-	-
B06	Vađenje sirove nafte i prirodnog plina	0	0	0	0	-	-	0	0
B07	Vađenje metalnih ruda	0	0	0	0	-	-	-	-
B08	Ostalo rudarstvo i vađenje	0,15	0	0	0,02	0,3653	0	-	0,1432
B09	Pomoćne uslužne djelatnosti u rudarstvu	0	0	0	0	0	0	0	0
C	PRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA	24,22	45,44	75,75	61,72	0,7330	0,8053	1,1285	1,0583
C10	Proizvodnja prehrambenih proizvoda	3,61	9,33	2,76	4,12	1,4489	3,9289	0,4552	0,8937
C11	Proizvodnja pića	1,42	0,79	0,30	0,57	2,6460	1,6106	0,3645	0,8245
C12	Proizvodnja duhanskih proizvoda	0	0	0	0	-	-	0	0
C13	Proizvodnja tekstila	0,03	0,55	0,02	0,12	0,0363	0,4267	0,0693	0,2127
C14	Proizvodnja odjeće	0,02	4,06	0	0,75	0,0078	2,1431	0	0,3309
C15	Proizvodnja kože i srodnih proizvoda	1,31	0	0	0,21	0,8848	0	0	0,1186
C16	Prerada drva i pluta, osim namješt.:proiz.od slame i plet.mat.	0,01	0	0	0	0,0020	0	0	0,0006
C17	Proizvodnja papira i proizvoda od papira	0,47	0	0	0,08	0,9841	0	0	0,0742
C18	Tiskanje i umnožavanje snimljenih zapisa	0,22	0,01	0	0,04	0,7234	0,0199	0	0,0727
C19	Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda	0	0	0	0	0	0	0	0
C20	Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda	0,10	1,91		0,37	0,1602	0,6583	0	0,0899
C21	Proizvodnja osnovnih farmac. proizvoda i farmac.pripravaka	0	0	0	0	0	0	0	0
C22	Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	3,82	2,49	0,03	1,10	1,9496	0,8518	13,0257	1,1156
C23	Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	0,42	0	12,32	8,10	0,6284	0	3,8317	2,8041
C24	Proizvodnja metala	0,02	0	1,35	0,88	0,0314	0	0,5259	0,4076
C25	Proizvodnja gotovih metalnih proizv., osim strojeva i opreme	0,97	0,64	0	0,28	0,1544	0,0945	0	0,0744
C26	Proizvodnja računala i elektroničkih i optičkih proizvoda	0,40	0	0	0,06	0,7514	0	0	0,0240
C27	Proizvodnja električne opreme	0,01	1,96	0	0,36	0,0053	0,3926	0	0,0812

šifra	naziv	udio u izvozu (%)				indeks komparativnih prednosti (RCA)			
		mala	srednja	velika	ukupno	mala	srednja	velika	ukupno
C28	Proizvodnja strojeva i uređaja, d. n.	5,70	18,19	0	4,30	1,2431	1,9657	0	1,4488
C29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	0,12	0	10,78	7,04	0,2373	0	5,140	4,5849
C30	Proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava	3,81	5,15	36,69	25,48	2,7660	2,5137	4,1683	4,2735
C31	Proizvodnja namještaja	0,01	0,35	0	0,07	0,0118	0,1000	0	0,0515
C32	Ostala prerađivačka industrija	1,04	0	0	0,17	1,1158	0	-	0,8524
C33	Popravak i instaliranje strojeva i opreme	0,72	0	11,50	7,61	1,0542	0	13,0257	9,3090
D	OPSKRBA ELENERG.,PLINOM,PAROM I KLIMAT.	0	0	0	0	0	0	0	0
D35	Opskrba el. energijom, plinom, parom i klimatizacija	0	0	0	0	0	0	0	0
E	OPSKR.VODOM; GOSPOTPAD., SANAC. OKOLIŠA	0,56	0	0	0,09	0,3485	0	0	0,0926
E36	Skupljanje, pročišćavanje i opskrba vodom	0	0	0	0	0	0	0	0
E37	Uklanjanje otpadnih voda	0	0	0	0	-	-	-	-
E38	Skupljanje otpada, djelatnosti obrade i zbrinjavanja otpada	0,56	0	0	0,09	0,3541	0	00	0,0934
E39	Djelatnosti sanac.okoliša,ostale djelat. gospodarenja otpadom	0	0	0	0	0	-	-	0
F	GRAĐEVINARSTVO	3,76	5,82	0,68	2,13	1,6179	4,9292	0,4983	1,4132
F41	Gradnja zgrada	1,34	0,12	0	0,24	1,2805	0,8156	0	0,7031
F42	Gradnja građevina niskogradnje	0,04	5,69	0,68	1,50	0,1099	6,7313	0,5764	1,5876
F43	Specijalizirane građevinske djelatnosti	2,38	0	0	0,39	2,5397	0	0	1,7762
G	TRG.NA VEL.I MALO;POPR.MOT.VOZI I MOTOCIK.	27,55	4,22	3,06	7,28	0,9589	0,2628	0,4260	0,5514
G45	Trg.na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala	0,90	0,26	0	0,19	0,9247	0,2900	0	0,1481
G46	Trg.na veliko, osim trgovine motornim vozilima i motocikl.	23,48	2,86	3,06	6,36	0,9337	0,1941	0,9254	0,6419
G47	Trg.na malo, osim trgovine motornim vozilima i motocikl.	3,17	1,10	0	0,72	1,2143	2,5359	0,0001	0,3653
H	PRIJEVOZ I SKLADIŠTENJE	13,51	13,79	13,91	13,83	1,3565	1,9752	1,4318	1,5037
H49	Kopneni prijevoz i cjevovodni transport	6,45	0,19	0	1,09	1,3284	0,0733	0	0,4135
H50	Vodeni prijevoz	3,77	0	9,41	6,75	5,7714	0	2,7068	3,0259
H51	Zračni prijevoz	0,62	0	0	0,10	7,8059	0	0	0,0702
H52	Skladištenje i prateće djelatnosti u prijevozu	2,67	13,60	4,50	5,89	0,6148	3,4843	2,2523	2,0675
H53	Poštanske i kurirske djelatnosti	0	0	0	0	0	0	0	0
I	DJELAT.SMJEŠTAJA, PRIP. I USLUŽIVANJ.HRANE	3,00	18,39	6,46	8,11	2,2428	3,0141	1,5430	2,0080
I55	Smještaj	2,81	18,39	6,46	8,08	2,7090	3,0141	1,5430	2,0295
I56	Djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića	0,19	0	0	0,03	0,6215	0	-	0,5261
J	INFORMACIJE I KOMUNIKACIJE	3,56	0,05	0,14	0,68	0,7677	0,0364	0,0443	0,2240
J58	Izdavačke djelatnosti	0,32	0	0,14	0,14	0,4801	0	0,3094	0,3424
J59	Proizvodnja filmova i ostalih elektronskih .medijskih zapisa	0	0	0	0	0,0047	0	0	0,0029
J60	Emitiranje programa	0,01	0	0	0	0,2778	0	0	0,0319

šifra	naziv	udio u izvozu (%)				indeks komparativnih prednosti (RCA)			
		mala	srednja	velika	ukupno	mala	srednja	velika	ukupno
Q86	Djelatnosti zdravstvene zaštite	0	0	0	0	0	0	-	0
Q87	Djelatnosti socijalne skrbi sa smještajem	0	0	0	0	0	-	-	0
Q88	Djelatnosti socijalne skrbi bez smještaja	0	0	0	0	-	-	0	0
R	UMJETNOST, ZABAVA I REKREACIJA	0,04	0	0	0,01	0,1266	0	0	0,0315
R90	Kreativne, umjetničke i zabavne djelatnosti	0	0	0	0	0,0542	-	-	0,0459
R91	Knjižnice, arhivi, muzeji i ostale kulturne djelatnosti	0	0	0	0	0	-	0	0
R92	Djelatnosti kockanja i klađenja	0	0	0	0	0	0	-	0
R93	Sportske djelatnosti te zabavne i rekreacijske djelatnosti	0,04	0	0	0,01	0,1363	-	0	0,0387
S	OSTALE USLUŽNE DJELATNOSTI	0,35	0,87	0	0,22	1,3252	15,9546	-	3,4743
S94	Djelatnosti članskih organizacija	0	0	0	0	-	-	-	-
S95	Popravlak računala i predmeta za osobnu uporabu i kućanstvo	0,33	0,87	0	0,21	1,4134	15,9546	-	3,8034
S96	Ostale osobne uslužne djelatnosti	0,02	0	0	0	0,7105	-	-	0,6014
	UKUPNO	100	100	100	100	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000

Izvor: HGK, 2009.

Tablica D3:

**RASHODI PRORAČUNA SPLITSKO-DALMATINSKE ŽUPANIJE
NAMIJENJENI GOSPODARSTVU (HRK)**

stavka	2004.	2009.	2010.
RAZVOJ GOSPODARSTVA I TURIZMA	26.135.000	59.708.962	58.380.000
<i>Razvoj malog i srednjeg poduzetništva</i>	<i>7.300.000</i>	<i>21.503.976</i>	<i>21.235.000</i>
- priprema poticajnih mjera	180.000	150.000	125.000
- subvencije u poduzetništvu	5.500.000	21.173.976	20.450.000
- osnivanje inkubatora za malo poduzetništvo	120.000	-	-
- poticajna sredstva za razvitak poduzetništva – kreditni programi	1.000.000	-	-
- Slobodna zona u Splitsko-dalmatinskoj županiji	500.000	-	-
- regionalni jamstveni instrumenti	-	100.000	600.000
- potpore inovatorima	-	80.000	60.000
<i>Razvoj poljoprivrede</i>	<i>4.535.000</i>	<i>18.223.515</i>	<i>12.340.000</i>
- priprema poticajnih mjera	120.000	50.000	50.000
- organiziranje i sudjelovanje na sajmovima i sličnim manifestacijama	390.000	445.000	415.000
- sufinanciranje nabavke sadnica	200.000	1.874.480	1.500.000
- razvitak poljoprivrede – tekuće pomoći	100.000	-	-
- uređenje poljskih putova	150.000	720.520	600.000
- sufinanciranje rada javnih poljoprivrednih službi	80.000	100.000	80.000
- provedba programa izvještajno-prognozne službe u poljoprivredi	125.000	125.000	100.000

stavka	2004.	2009.	2010.
- primijenjena istraživanja u poljoprivredi	400.000	690.000	690.000
- edukacija u poljoprivredi	100.000	85.000	80.000
- potpore organizacijama i udrugama poljoprivrednih proizvođača	70.000	165.000	150.000
- Fond za razvitak poljoprivrede i agro-turizma	2.800.000	11.824.154	7.440.000
- sufinanciranje premija osiguranja u poljoprivredi	-	200.000	200.000
- navodnjavanje u poljoprivredi	-	1.444.361	640.000
- sufinanciranje selekcijskog rada na uzgoju konja	-	100.000	95.000
- razvoj gospodarske infrastrukture	-	300.000	200.000
- sufinanciranje Programa razvitka seoskog prostora	-	100.000	100.000
Razvoj gospodarstva	12.900.000	15.747.471	21.105.000
- priprema poticajnih mjera	115.000	210.000	85.000
- međunarodna suradnja i prezentacija razvojnih programa	900.000	25.000	25.000
- izrada publikacije o gospodarskim resursima SDŽ	75.000	15.000	15.000
- Razvojni fond Splitsko-dalmatinske županije	4.650.000	-	-
- provedba Strategije gospodarskog razvitka SDŽ	725.000	1.010.000	800.000
- restrukturiranje gospodarskih subjekata na području SDŽ	750.000	-	-
- brzo prometno povezivanje otoka s kopnom	2.000.000	3.650.000	3.750.000
- razvoj i potpore gospodarskim zonama općina i gradova	1.050.000	4.786.291	4.975.000
- „DES“ – sufinanciranje rashoda poslovanja	550.000	2.000.000	2.900.000
- Gospodarsko-socijalno vijeće SDŽ	25.000	20.000	15.000
- Agencija za razvoj SDŽ	750.000	1.950.000	2.500.000
- studije i projekti prema programima razvitka gospodarstva	555.000	-	-
- energetski razvitak SDŽ	580.000	1.098.080	550.000
- uvođenje ISO-standarda	175.000	-	-
- provođenje obrazovnog programa 'Cjeloživotno učenje'	-	50.000	50.000
- provedba programa iz Regionalnog operativnog plana	-	878.100	100.000
- sufinanciranje usavršavanja <i>managera</i> za poduzetnike	-	55.000	20.000
- međuzupanijska gospodarska suradnja	-	-	900.000
- izgradnja, rekonstrukcija i održavanje javne rasvjete i trafostanica	-	-	1.070.000
- tehnološki centar	-	-	50.000
- integralni sustav protupožarne zaštite	-	-	3.300.000
Razvoj turizma	1.400.000	4.234.000	3.700.000
- priprema poticajnih mjera	50.000	12.000	30.000
- kreditiranje u turizmu	600.000	-	-
- promotivne aktivnosti	750.000	-	-
- subvencije u turizmu	-	37.000	35.000
- sufinanciranje programa promocije turističke sezone	-	1.145.000	710.000
- provođenje Glavnog plana razvoja turizma	-	150.000	180.000
- turistička signalizacija	-	60.000	60.000
- razvoj Eko-etno sela	-	1.630.000	1.225.000
- razvoj rekreativnih i drugih tematskih staza	-	270.000	350.000
- razvoj selektivnih oblika turizma	-	190.000	450.000
- potpore turističkim manifestacijama i udrugama	-	740.000	660.000

Izvor: SDŽ – "Službeni glasnik – službeno glasilo Splitsko-dalmatinske županije"